

REVISTA ISTORICĂ

ANUL al X-lea, N-le 4-6

APRIL-IUNIE 1923

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE

PUBLICATE

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL

MAI MULȚOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL :

N. Iorga : Victor Place și și Unirea Principatelor.
Ioan C. Filăți : Un raport diplomatic muntean din 1856.

Victor Motogna : Iarăși lupta de la Posada.

C. J. Karadja : O nuntă fanariotă.

Victor Motogna : Raportul lui Alexandru Sterca
Șulățiu despre adunarea din Câmpul Libertății.

C. J. Karadja : Mormântul lui Mavrogheni-Vodă
la Brusa.

C. J. Karadja : Un istoric turc despre noi.

Victor Motogna : O scrisoare a lui Dumitrașco-
Vodă Cantacuzino.

N. Iorga : Din pribegia lui Gheorghic-Ștefan Vodă.
DOCUMENTE. - CRONICĂ.

1923

TIPOGRAFIA „CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC” S. A., BUCUREȘTI

PREȚUL: 7 LEI

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

VICTOR PLACE ȘI UNIREA PRINCIPATELOR

Hîrțile pe care mi le-a arătat la Roman d. Henri Place, fiul consulului frances din Iași, care a contribuit esențial la Unirea Principatelor și a rămas mulți ani sfetnicul ascultat al lui Vodă-Cuza, comunicarea pentru a fi publicată a unei părți din această corespondență, așteptînd ca alte copii să-mi permită a tipări și restul, îngăduie scoaterea la lumină, în vremi de strînsă prietenie cu Franța, a încă uneia din personalitățile franceze cărora li datorim acea unire de la 1859, care a fost baza clădirii edificiului național unitar în care avem azi datorია de a munci cu desinteresare și devotament.

Place a fost o personalitate științifică superioară. Patru volume cu superbe planșe cuprind rezultatul săpăturilor lui la Khorsabad, care au scos la iveală splendoarea uriașelor palate asiriene și uimitoarele triumfuri în proporții, în linie, colori și semnificație ale unei mari arte prea puțin cunoscute.

Avînd astfel de îndreptări în activitatea sa, el nu era un diplomat de duzină în momentul cînd Napoleon al III-lea a făcut dintr'însul mai mult decît reprezentantul Franciei, agentul său personal legat de o chestie de conștiință în Moldova, care avea cheia Unirii, apropiate, a Principatelor românești.

Marea lacună care există între corespondența consulară publicată de răposatul Nerva Hodoș și piesele cuprinse în colecția necitatului D. A. Sturdza ne împiedecă să știm data precisă cînd aa început funcțiunile lui Place. Ele au fost reluate în Iunie 1856¹. Față de nehotărîrea spiritelor, „m'am pronunțat", spune el, „de la început pentru ideia Unirii", adăugînd că se va cere și „participarea populațiilor, care ar fi chemate să-și exprime dorințele în felul cel mai liber și mai explicit". Propaganda pentru Unire ar fi început, după dînsul, în chiar acest moment și, conform cu dorința lui, pașnică și legală.

¹ Sturdza, *Ace și Documente*, II, p. 525.

El însuși avea în sarcina să lupte cu consulul englez și cu Agentul Austriei, acesta dispunând de armata de ocupație. Dar nu se mărginea la aceasta. Lua parte activă la toată opera de pregătire a spiritelor și lega relații de prietenie cu șefii mișcării naționale. Când Adunarea, Divanul ad-hoc, nu se strinsese în Moldova pentru a vota punctele fundamentale, el fu acela care ceru lui Alecsandri, „poetul cel mai iubit“ al țerii, Hora Unirii¹. Domnul din 1856, Grigore Ghica, fu necontenit încurajat în atitudinea sa favorabilă unioniștilor. În schimb atrase atenția de la început asupra primejdiei ce ar rezulta din numirea, după plecarea lui Ghica, a lui Grigore Sturdza pentru a face, în calitate de Caimacam, alegerile la Divan². Atitudinea lui Teodor Balș, dușman al ideii și ocrotit al Austrieilor, o combate el de la început.

Intrarea în Ministeriu a lui Vogoridi și a lui Istrati o denunță imediat ca o manevră³.

Trebuie să adaug însă că gândurile de unire a tuturor Românilor îi păreau periculoase și fatale măsurile de liberalism și de expropriere cuprinse în programul unui tineret pe care, diplomat al unui Imperiu autoritar, l-ar fi voit mai puțin aplecat la măsuri revoluționare⁴.

La 1-iu Mart 1857, Balș muri și Place semnala primejdia Căimăcămiei „individuale“ care trezește pofta la Domnie⁵.

Îndată Vogoridi se oferia Franciei, cum o arată această declarație, făgăduind alegeri libere:

Je soussigné, confiant dans la loyauté de la France et dans sa sympathie pour les Principautés, m'estimerais heureux d'avoir le concours de son gouvernement pour arriver à être nommé caïmacan dans les circonstances difficiles où se trouve le pays. Dans ce cas je m'engage de la manière la plus formelle à ne rien faire qui puisse entraver, soit dans les élections, soit dans les Divans, la libre expression des vœux des populations. Je promets d'administrer avec

¹ *Ibid.*, p. 500. Cf. pp. 671--2.

² *Ibid.*, p. 604.

³ *Ibid.*, p. 596.

⁴ *Ibid.*, p. 777.

⁵ *Ibid.*, pp. 1164—5.

la plus complète impartialité **Approuvé l'écriture ci-dessus dont j'accepte toutes les clauses** ¹.

(ss) **P. Conaky-Vogoridès.**

ce 2 mars 1857.

Se știe că, mai târziu, el făcea pe Doze să scrie o broșură care-l recomanda ca Domn și apărător al intereselor Franciei în Orient.

Vogoridi reuși, dar nu prin ajutorul lui Place, căruia-i promise a susține Unirea dacă ar fi sigur că o primește Congresul ¹. Ce „alegeri libere“ a făcut, se știe. Place fu pentru aceasta marele lui dușman.

În acest timp cad relațiile lui Place cu V. Alecsandri, plecat la Paris. În April poetul făcea parte dintr'o deputație a Moldovei care merge la București, cu Kogălniceanu și Ralet, să se plângă comisarilor ². Plecînd la Paris și apoi la băi pentru o boală, ce arată a fi serioasă, el scrie de două ori, cerînd știri și căutînd a dovedi că e mai util ca agent acolo decît ca om politic în țară, unde este cine să-l înlocuiască.

Intrigile lui Vogoridi contra „descreierăților“ fură descoperite prin trădarea corespondenței sale secrete. În acel moment la București se trecea la reformele interne. Conservatorul Petru Mavrogheni se adresa lui Place pentru aceste două fapte, căutînd să ajute unul și să împiedece altul, în aceste cuvinte:

Monsieur le Consul,

Nous venons vous relancer jusqu'à Kristeschti à cause d'une nouvelle grave que le télégraphe vient de nous apporter de Bucharest.

Le Divan valaque a décidé de s'arrêter dans ses travaux après avoir voté les quatre points, et demande la réunion des deux Divans pour entrer dans les questions d'organisation intérieure. Ce coup de tête nous place dans le plus cruel embarras!

Il est urgent que vous nous reveniez pour correspondre

¹ Subliniat de Conachi.

² *Ibid.*, IV, p. 48.

³ *Ibid.*, p. 327.

avec Bucharest et nous aider par là à arrêter nos démarches ultérieures.

C'est là ou bien une intrigue austro-turque ou bien un acte de démence; je penche pour ma part pour la première version.

Au nom du ciel, revenez-nous au plus vite: nous vous attendons avec la plus vive impatience.

(ss) **P. Mavrojeni.**

Dimanche soir.

*

En rentrant chez moi, on me dit qu'il est probable que l'on a télégraphié à Tekoutchi pour qu'on tâte de mettre la main sur le papier dont serai porteur la dame en question. Il serait urgent que votre homme pût la rattraper avant qu'elle n'arrive dans cette ville et prenne sur lui le papier. Je ne crois pas la chose difficile, vu qu'elle devait s'arrêter un jour à Vasloui.

Votre très-humble serviteur,

(ss) **P. Mavrojeni.**

Vendredi, 4^{1/2} heures du soir.

Cînd Cuza fu ales Domn, el se îndreaptă adesea către Place pentru a-i cere sfaturi. E curios însă că tot în 1859 și Vogoridi, mergînd la Paris, cere și capătă recomandăția fostului consul. Teribilul Caimacam e arăiat ca un om de bune raporturi, personal prietnic Francesilor din Moldova:

8 20 juin 1859. Tziganechty.

Mon cher ami,

Je viens m'informer de l'état de votre santé et me rappelle à votre bon souvenir. J'ai été vous voir avant mon départ de Jassy pour prendre congé de vous, mais malheureusement vous étiez toujours absent ou à diner.

Je compte bientôt partir pour aller soigner ma santé et me reposer un peu de toutes les peines et les difficultés que j'ai éprouvées ici; vous m'avez promis de me donner

une lettre pour Mr. votre frère¹. Je vous prie, si cela est possible, de vouloir bien me l'envoyer par le porteur de la présente. J'ai besoin de cette lettre pour pouvoir profiter de l'amitié de votre frère pendant mon séjour à Paris. Me basant sur les bonnes et amicales relations que nous avons eues ensemble, toutes les fois que cela était en mon pouvoir, je viens vous prier de nouveau de m'adresser la lettre à votre frère, de manière à ce que sa connaissance me procure quelques connaissances à Paris.

Ses conseils, je les considérerai comme venant de vous-même. Que faites-vous à Jassy? Vous devez vous ennuier beaucoup. J'espère qu'avec les puissants du jour, vous vous trouvez dans les meilleures relations politiques et qu'ils sauront profiter de votre appui après tant d'expérience qu'ils ont faite avec moi, à moins que la reconnaissance fût un sentiment inconnu chez nous. Seriez-vous assez bon pour m'envoyer une lettre de recommandation pour le comte Walewski? Mais, si cela ne vous convient pas, ne les faites pas: celle de votre frère me suffira pour tous.

En attendant le plaisir de recevoir votre réponse, je vous embrasse fraternellement et vous prie d'agréer les assurances de ma très-haute considération.

Votre très-humble serviteur et ami,

(ss) **Prince Konaki-Vogoridès.**

De V. Place à S. E. Mr. le comte Walewski, ministre des Affaires
Étrangères,

Paris.

Jassy, le 23 juin 1859.

Monsieur le Comte,

Le Prince Konaki-Vogoridès, qui a exercé en dernier lieu les fonctions de Caïmacan de Moldavie, se rend en France et m'a exprimé le désir d'avoir une lettre d'introduction auprès de V. E.

Pendant la durée de son administration, sa politique a pu se trouver parfois en opposition avec la ligne de conduite que me traçaient les ordres de V. E., mais je

¹ Abatele Place, apoi episcop.

dois reconnaître que, malgré ces divergences accidentelles, mes rapports avec le prince Vogoridès ont toujours été excellents et qu'en maintes occasions, je l'ai trouvé personnellement favorable aux intérêts des Français résidant en Moldavie.

Je me fais donc un devoir de lui donner pour V. E. la lettre qu'il m'a demandée et j'ai pris la liberté de dire à l'avance au prince Vogoridès que l'accueil de V. E. lui prouvera qu'on ne lui a gardé en France aucune rancune des luttes politiques du passé.

Agrécz, etc.

Cind, în același an, Iancu Alecsandri merse ca agent al lui Cuza la Paris, Place fu acela care, după cererea lui, și a Domnului, redactă scrisoarea către Napoleon al III-lea. Și în 1860 Alecsandri se adresa lui Place în dorințele sale privitoare la agenție, care nu era încă recunoscută:

A la hâte, Galatz, 22/3 août 60.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cher Monsieur et ami,

Ma conversation avec vous à Fokchani a été un véritable coup de foudre, comme mon voyage jusqu'ici. J'avais cependant bien des choses à vous demander au sujet desquelles je me propose de vous écrire de Paris.

Permettez-moi, je vous prie, en attendant, de vous rappeler la promesse que vous avez eu l'amabilité de me faire par rapport à la lettre de Son Altesse à l'Empereur et des vôtres pour le Ministre à Paris. J'en aurais besoin pressant, car je ne saurais solliciter une entrevue de Mr. Thouvenel sans être muni de la lettre du Prince pour pouvoir me présenter à l'Empereur.

Dans l'entretien que j'ai eu avec Son Altesse j'ai vu qu'Elle ne considérait pas la lettre de créance de M. Jora à M. Thouvenel suffisante à ma présentation et j'en ai conclu que Son Altesse ne ferait pas de difficultés à en adresser Elle-même une à ce dernier. Vous seriez donc bien aimable si vous vouliez bien consulter son sentiment à ce sujet et si vous nous chargiez, dans le cas

d'une réponse favorable, de la rédaction de la missive à votre Ministre.

Ces différentes lettres me seraient expédiées à la fois et je n'aurais plus qu'à mettre mes habits de fête et faire des vœux pour un heureux succès, auquel, du reste, vous voudrez bien, le l'espère, contribuer un peu en mettant un peu de chaleur dans vos recommandations.

Recevez, je vous prie, cher Monsieur et ami, mes remerciements anticipés pour les obligations multiples que je réclame de vous et l'assurance de mes sentiments les plus dévoués.

(ss) **Major Alexandri.**

Sire,

L'année dernière, Votre Majesté a daigné faire le meilleur accueil à Mr. Basile Alexandri, mon Ministre des Affaires Étrangères, que j'avais envoyé auprès d'Elle à l'époque de ma double élection et, dans une de ses audiences, Votre Majesté a bien voulu laisser espérer qu'Elle verrait avec plaisir à Paris un représentant officiel des Principautés-Unies.

En effet, dans les circonstances graves où se trouve l'Europe et dans la position particulièrement difficile qui m'a été faite, il est d'un grand intérêt pour mon pays et pour moi-même que les Principautés-Unies se rapprochent autant que possible de Votre Majesté qui les a constamment couvertes de sa protection tutélaire.

Rien ne remplirait mieux ce but que la présence à Paris d'un intermédiaire agréé par Votre Majesté et qui, interprète loyal et discret des intérêts roumains, pourrait devenir au besoin l'organe des pensées que Votre Majesté croirait devoir me faire parvenir.

C'est à ces titres, Sire, que j'ose rappeler à Votre Majesté son auguste promesse et que je sollicite la faveur de me représenter auprès d'Elle par Mr. le Major Jean Alexandri, qui est l'un de mes officiers les plus fidèles. La nature et l'importance du rôle qu'il aura à remplir se renfermeront dans les limites que Votre Majesté leur assi-

gnera et le crédit qu'il obtiendra auprès du gouvernement de Votre Majesté dépendra de la protection qu'elle daignera lui accorder.

Paris, 14 septembre 1860.

Cher Monsieur et ami,

Vous avez appris de Son Altesse l'accueil qui m'a été fait au Ministère des Affaires Étrangères, et il vous sera facile d'en connaître les détails, assez intéressants, par la lecture de la dépêche que j'ai adressée à cet effet à M. Jora. Cet accueil a été, je me plais à le répéter ici, on ne peut plus aimable, et j'en ai déjà constaté les heureux effets dans le succès de toutes mes sollicitations.

Cependant, pour que ces succès acquièrent un caractère de stabilité aussi nécessaire à eux-mêmes qu'à l'Agence, il est indispensable que cette institution obtienne dans les Principautés une considération égale à celle qu'on leur accorde ici. J'ai écrit assez longuement à cet égard à Jassy et même à Constantinople, où certaines questions assez importantes devront être traitées pendant le séjour du Prince.

Je ne puis vous entretenir assez clairement ici de tout cela; mais vous êtes trop **des amis** pour qu'on refuse de compléter à Jassy ce que je ne peux vous dire de Paris.

J'espère toutefois que votre voix appuiera la mienne dans cette circonstance et que vous voudrez bien assurer qui de droit qu'il ne dépend plus que de mon gouvernement de faire de l'Agence ce qu'elle doit être.

A l'exception de M. Fougère, qui vient seulement hier de retourner de voyage, tout le monde a reçu les lettres que vous avez eu la complaisance de m'envoyer et dont je vous prie de recevoir mes meilleurs remerciements.

Veillez bien me considérer, cher Monsieur et ami, votre
tout dévoué

(ss) **Alexandri.**

Cuza recunoștea, de altfel, în Decembrie 1860, tot ce fostul consul a făcut. „contribuind puternic la îndeplinirea unei opere de regenerare“. El avea de lucru cu „pretendenții“ și cu Camera

în care, spunea el, multe se vor schimba cînd vor răsări „lingă și căciulile de oaie“. În aceeași scrisoare apare Ubicini, primit de Cuza și onorat pentru serviciile lui:

Bucharest, le 1.13 décembre 1830.

Mon cher Place, je ne vous remercie pas de tout ce que vous faites pour la Roumanie: vous serez suffisamment récompensé par la satisfaction d'avoir contribué puissamment à l'accomplissement d'une oeuvre de régénération.

Le terrain n'est point aussi grave que nous le croyions de loin. Il y a bien une agitation, mais je la crois factice et dans le cercle des prétendants au trône et aux hautes positions. Je comprends dans cette catégorie à côté de boyards les patriotes.

Les nouvelles de l'extérieur sont bonnes. Mr. Gren, consul général de Sa Majesté Britannique, m'a la une dépêche de sir Henri, qui disait: le gouvernement de la Reine m'autorise à appuyer auprès de la Porte toutes les concessions demandées par le Prince. Il recommandait de plus le secret le plus religieux, prétendant que, si les Russes avaient vent de ceci, ils feraient tout pour rendre la Porte difficile. Que Dieu nous assiste et nous fasse obtenir un moment plus tôt ce qui est indispensable à la marche du pays. Je suis, mon cher, au bout de mon chapelet. Seront-ils attrapés tous ces indignes de voir la réalisation de ce qu'ils prétendent désirer! Je vois d'ici leur mine le jour où ils siègeront tous dans la même Chambre avec des bonnets de mouton à leur côté.

Dans l'affaire italienne je me suis laissé fléchir, tout en faisant toutes mes réserves.

Je crains bien à cause de tout ce qui se passe ici de ne vous revoir que bien tard. Adieu donc: une bonne poignée de main et à vous de coeur.

(ss) **A. I. COUZA.**

Je vous renvoie tout ce que vous m'avez fait tenir au sujet des crédits.

Du Prince Couza à Victor Place.

Monsieur Place,

Monsieur Obicini est ici et je l'ai invité à dîner. Je serais charmé si vous vouliez venir aussi: nous pourrions causer sans avoir l'air de rien.

Tout à vous
(ss) **A. I. COUZA.**

Se pare că el păstra consulatul de la Iași, în legătură cu care e această depeșă din 1861, dela Constantinopol, despre desăvîrșirea Unirii:

L'ambassadeur de France à Constantinople au consul de France à Iassi.

Constantinople, 1-er mai 1861.

Par une note à ses représentants auprès des grandes Puissances, la Porte Ottomane a fait connaître qu'elle avait résolu de prendre en considération les demandes du Prince Couza relativement à l'Union. Que le Prince et les Chambres attendent donc avec confiance les décisions de la conférence.

Usez de toute votre influence pour prévenir toute violation de la Convention.

Iată alt element din legăturile lor:

Jassy, 5 17 X-bre 1860.

De Victor Place au Prince Couza,
Bucarest.

Le monsieur dont vous m'avez parlé dans votre dépêche du 4 de ce mois est ici et a des choses importantes et très-pressantes à vous communiquer. Il me paraît très utile que vous le voyiez le plus tôt possible.

Veillez me faire savoir par télégraphe quand il peut aller vous trouver à Bucarest.

În sfârșit Place e amestecat în lupta opoziției cu Domnul, dusă și pe cheștia împrăștiării. Anastase Panu scrie din Paris despre „biata Moldovă“ „binefăcătorului țării sale“ și „amicului

rar". O altă scrisoare e din țară. Iar D. A. Sturdza se luptă contra lui Kogălniceanu, atribuindu-i, nu numai intenții revoluționare față de proprietari, dar și declarația că „treizeci de oameni“ au făcut Unirea, iar țăranii au crezut numai în Impăratul Francosilor, când au votat-o.

Ce 1 novembre, Paris.

Mon cher ami,

Il n'y a que quelques jours depuis que j'ai reçu presque à la fois vos deux aimables lettres. Je voulais vous écrire et vous témoigner ma reconnaissance pour toute l'amitié que vous m'accordez, je voulais vous exprimer combien j'ai été ému à tout ce que vous me dites dans vos lettres. Mais Mr. l'abbé m'a averti que vous avez reçu un congé et que peut-être vous êtes déjà parti de la Moldavie. Sur le point de quitter la France et ne sachant si je puis avoir l'avantage de vous rencontrer en route, je me sens obligé de vous laisser ici ma réponse à vos lettres.

Vous êtes le seul homme qui avez fortifié mon coeur et relevé mon courage dans ces temps de crise qui sont passés.—Le pays les a oubliés ou plutôt il ne les a jamais bien connus; vous, vous y avez laissé une large part de vos veilles; vos vues étaient grandes, généreuses; elles n'ont pas été appréciées. Ne tenez pas compte de cela et aimez toujours cette pauvre Moldavie: votre conscience vous bénira. Aux hommes d'élite comme vous, cela suffit.

Quant à moi, je chérirai et respecterai votre nom comme celui du bienfaiteur de mon pays et d'un ami rare pour moi. Je pars d'ici emportant des déceptions, mais j'ai acquis un bien que je garderai toujours avec religion: c'est l'amitié de Mr. l'abbé¹. Vous qui êtes son frère, qui lui ressemblez par la noblesse du sentiment, vous pouvez seul comprendre combien il a été bon pour moi.

Je me le disais souvent, et je me le répète encore, comment j'ai pu tant abuser de sa bienveillance à mon égard.

Tout à vous et pour toujours.

(ss) Pano.

¹ Charles Place.

Mou cher ami,

Vous connaissez sans doute le meurtre qui a eu lieu la nuit précédente: tout le monde est en émoi; chaque nuit des vols se commettent, la police est impuissante de réprimer et de se saisir des voleurs. C'est parce que la police n'existe que de nom. Vous qui savez tout ne pouvez-vous me donner une organisation de police? C'est le plus grand bien que vous ferez à tout le monde. Comment allez-vous? Au revoir.

Tout à vous.

(ss) Pano.

Pardonnez si je vous presse, mais Iepoureano doit partir, et nous devons décider la question des paysans. Je crois qu'il serait bien, après que vous aurez parlé sur l'arrangement connu, de dire au Prince qu'il ferait bien de nous convoquer le plus vite possible, p. e. demain, en conseil privé pour proposer **lui-même** la solution Wolowski. Il serait encore nécessaire qu'il n'en parlât pas avant aux quelques députés qui dîneront aujourd'hui chez lui. Toutes ces précautions sont, je le crois, nécessaires pour ne pas faire avorter toute la cause; car, remarquez-le bien, Iepoureano a un peu d'amour-propre d'auteur pour sa solution à lui, et les grands propriétaires et conservateurs de la droite sont liés par parole et Dieu sait comment de ne voter que la loi de la commission centrale. Cogalnitshano par ses propositions inouïes les a complètement ébouriffés: ils veulent l'emporter d'assaut.

Voilà pourquoi la situation est grave, pressante, et délicate en même temps.

Je crois pourtant que le Prince peut venir à bout de toutes ces difficultés.

En finissant je ne veux pas oublier que vous avez été mêlé hier dans le discours de Cogalnitshano.

Il a dit que les paysans n'auraient jamais voté l'union, du temps du Divan ad-hoc, si on ne leur avait pas montré en un lieu bien connu le portrait de S. M. L'Empereur Napoléon III. Il avait dit quelques minutes auparavant que

toute l'affaire de l'Union n'a été autre chose que les intrigues d'une trentaine d'hommes et que le pays y était complètement indifférent.

Est-ce encore un unioniste!!

Tout à vous de coeur,

(ss) **D. Stourdza.**

Samedi 8 h. a. m.

(Va urma.)

N. IORGA

Un raport diplomatic muntean din 1856.

La 14 Iulie 1856, Seid-Emin Mehmed-Ali, prin scrisoare turcească al cărei original se află în colecția mea de acte¹, înștiința pe fostul Domn Alexandru Ghica despre numirea sa în calitate de Caimacam al Țării-Românești.

Ghica venia la cîrma Statului muntean plin de animosități împotriva foștilor Domni, frații Bibescu și Știrbei, cărora nu li putea ierta că fuseseră în fruntea opoziției pe urma căreia, la 1842, își pierduse Scaunul domnesc. În Mart precedent Știrbei-Vodă se plînsese Porții de uneltirile împotriva lui ale cîtorva boieri devotați lui Alexandru Ghica, iar în April pentru că ziarul «Presse d'Orient» din Constantinopol publicase o protestare a beizadelei Costache Grigore Ghica contra cîrmuirii lui Știrbei². Ambasadorul Angliei la Țarigrad contribuise și el la înlăturarea acestuia³.

Căimăcămia lui Al. Ghica era o cîrmuire provisorie pînă la aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din art. 22 și 25 ale tratatului de la Paris, încheiat la 30 Mart 1856. Aceste articole prevedeau că se vor culege «dorințele populațiilor cu privire la organizarea definitivă a Principatelor» puse de acum supț garanția colectivă a Puterilor. Resultatele vor fi supuse desbaterilor conferinței Marilor Puteri strînsă la Paris. Dar înfăptuirea

¹ Soția mea fiind nepoată de fiu a lui G. M. Ghica, nepot de frate și secretar de Stat al lui Alexandru-Vodă.

² Iorga, *Correspondența lui Știrbei-Vodă*, I. p. 603.

³ Alfons Graf Wimpffen, *Erinnerungen aus der Walachei in den Jahren 1854—6*, Viena 1878, p. 236.

dorinții de unire era foarte problematică; negociațiile succesive ce se urmaseră între Puteri, la Viena, Constantinopol și în sfârșit la Paris, îngăduiau scepticismul. Unirea era sprijinită de Franța, Rusia și Prusia, dar combătută de Turcia, Austria și Anglia¹. Putea deci Ghica nădăjdi ca ocfirmuirea lui provisorie să devie definitivă și în consecință avea să lupte contra velleităților lui Bibescu și Știrbei de a reveni în Scaun.

Știrbei își câștigase multe simpatii în Franța și în Austria. Acolo mai ales trebuia deci Ghica să-și creeze o atmosferă simpatică. Primul Ministeriu pe care l alcătui² fu privit puțin favorabil de agenții austriaci³ și francesi⁴. El trimise la Paris pe ministrul său de Finauțe, C. A. Suțu, zis Suțachi, care se cam compromisese în vremea lui Știrbei⁵, dar era om deștept⁶. Voiu publica, altă dată, o interesantă scrisoare a lui Suțu către Ghica, păstrată în colecția mea. La Viena e trimis, în calitate de comisar al Munteniei în comisia riverauă a Dunării, «contele» Nicolae Rosetti. Am de la acesta câteva rapoarte și telegrame, din care public aici pe cel mai vechiu.

Raportul⁷, supt formă de scrisoare particulară, este adresat lui Gheorghe M. Ghica, nepot de frate al Caimacamului. Gheorghe Ghica era născut la 1830 și învățase în Occident. La 1848 se afla la Dresda, de unde scria unchiului său Alexandru, fostului Domn⁸, spre a deplînge excesele revoluției din București. Rol politic nu știu să fi jucat până ce Alexandru Ghica ajunsese Caimacam. Atunci, secretar al Statului, însărcinat deci cu corespondența externă, devine un ou „neînsemnat”, probabil de Casa Ghiculeștilor, fost șef de masă în aceiași administrație. Clucerul Alex. Dimitrescu. „Supt numele acestuia”, în calitate de director, își începe cariera tânărul (avea douăzeci și șase de

¹ Gasten de Monicault, *Le traité de Paris*, pp. 114—116.

² D. A. Sturdza, *Acte și doc. relative la ist. Renașt. României*, III, p. 781.

³ Wimpffen, *l. c.*, p. 242.

⁴ *Acte și doc. relative la Renașt. României*, V, p. 1018.

⁵ *Ibid.*, III, p. 965; Iorga, *Viata și Domnia lui B. Știrbei*, în «An. Ac. Rom.» (și în volum separat. Vălenii-de-Munte, 1912), seria II secț. ist. XXVIII, pp. 77—86.

⁶ *Acte și doc.*, V, p. 1019.

⁷ Se află în colecția mea.

⁸ I. C. Filitti, *Domniile rom. supt Reg. org.*, p. 432 n. 5.

ani) Iorgu Ghica, efectivul secretar de Stat în timpul Căimăcămiei unchiului său. Consulul francez Bécлар îl credea «pătruns de prejudecățile și de spiritul exclusivist care discreditează adine în ochii miei partidul vechilor boieri»¹, o judecată, mi se pare, pripită².

Nicolae Rosetti, autorul raportului, era frate cu Scarlat și cu Ioan Rosetti, fii ai lui Constantin Rosetti, Clucer, și ai Mariei Lehliu³. Acești frați obținuseră de curind de la Împăratul Francisc-Iosif recunoașterea titlului de «grafi»⁴, dându-se drept descendenți direcți ai contelui Nicolae Rosetti, ginerele lui Constantin-Vodă Brîncoveanu. Filiațiunea aceasta era însă inexactă⁵. Am bănuț că se coborau dintr'un frate al contelui Nicolae, anume Ioan, căsătorit cu Păuna Filipescu⁶. Mi se pare acum mai probabil că vor fi fost descendenți din Antonie-Vodă Rosetti⁷. Fiul acestuia, beizadea Iordachi, a avut doi fii așezați în Muntenia, pe Matei și pe Dumitru. Matei era Vel Siuger la 1826, când refacea biserica din Cornățeni sau Cornățel, pe atunci în Dîmbovița, mai târziu în Ilfov. La 1749 era Vel Vistier muntean⁸. La 1754, văduva lui, Stanca, lua de suflet pe Zoita, fiica Clucerului Șerban Greceanu⁹. Celalt fiu al lui beizadea Iordachi, Dumitru, a avut fiu pe un Mihail. Pe la 1780 aveau moșie în Cornățel Mihalachi Rosetti Vel Clucer za arie și Dumitrachi Rosetti¹⁰.

La 1848 Nicolae Rosetti era președinte al judecătoriei din Cîmpulung și-și libera robii, dăruind fiecăruia și cîte șapte sfanți¹¹.

După înăbușirea revoluției, la 1849, Caimacamul Constantin Cantacuzino muta pe Păharnicul Nicolae Rosetti din slujba de circumitor al județul Gorj în aceeași calitate la Olt, de oare ce era bănuț de simpatii pentru foștii revoluționari și nu luase măsuri

¹ *Acte și doc. relative la renașt. Rom.*, V, p. 1020.

² Cf. *ibid.*, V, p. 1007, scrisoare din Mart 1857 a Mariei C. A. Rosetti.

³ Veci bune cu bunica, născută tot Lehliu.

⁴ Diploma se păstrează la Acad. Rom.

⁵ Vezi St. D. Grecianu, *Descendența d-lui St. D. Grecianu din neamul boierilor ai Brîncoveni*. București 1902.

⁶ Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, arborele Rosetti la finele volumului.

⁷ Cf. R. Rosetti, *Amintiri*, I, p. 4.

⁸ I. C. Filitti, *Crăioveștii*, în «Conv. lit.», LIV (1922), p. 403 n. 2.

⁹ Acad. Rom., *Creșterea colecțiilor*, 1907, p. 72.

¹⁰ Filitti, *l. c.*

¹¹ *Anul 1848 în Principatele rom.*, II, p. 63.

pentru arestarea fiului generalului Maghern¹. De atunci nu mai știu nimic despre el până în timpul Căimăcămiei lui Alexandru Ghica.

Art. 17 al tratatului de la Paris prevăzuse înființarea unei comisii riverane a Dunării cu întreitul scop de a elibera un regulament de navigație pe fluviu, de a face lucrările necesare pentru înlesnirea navigației, de a înlocui, în mod permanent, comisia europeană a Dunării, înființată provisoriu. În comisia permanentă riverană figurau delegați ai Austriei, Bavariei, Turciei și Württembergului și comisari ai Munteniei, Moldovei și Serbiei. Din partea Munteniei fu desemnat Nicolae Rosetti. Cel d'întăiu protocol al comisiei riverane, încheiat la Viena, poartă data de 29 Novembre 1856. Printre semnatari figurează și «contele» N. Rosetti².

*

Din raportul pe care-l public aici al lui N. Rosetti către Iorgu Ghica se vede că Rosetti avea toată pregătirea pentru îndoita misiune ce i se da la Viena: a supraveghia și combate acțiunea lui Bibescu și Știrbei și a reprezenta Muntenia în comisia riverană a Dunării.

Știa bine francezaște. Limba lui este presărată de franțuzime: apresiāt, acsept, suarē, crașā, empotentā, egaruri, ampresment, trageu, aprofondat, rezou, evitez, developa, antamā, suget, etc., dar își cunoaște mai bine limba maternă și chiar spune că «felurimea materiilor..., precum și întinderea ce a trebuit (să dau scrisorii) mă sili să o scriu în rumânește, limba în care pociu developa mai bine ideile». Din potrivă, tînărul său corespondent pare să fi știut mai bine francezaște, în care limbă se exprima mai ușor, măcar în scris.

Apoi Rosetti s'a pus răpede în curent cu tot materialul privitor la chestia de drept public pe care avea s'o trateze³. Citează și discută articole din diferitele convenții privitoare la libertatea de plutire pe fluviile care străbat teritoriile mai multor State. În momentul cînd Rosetti își scria raportul ce urmează, comisia riverană încheiase numai trei procese verbale. Se văzuse

¹ *Ibid.*, VI, pp. 152—4. Toate celelalte trimiteri de la tabla numelor cu privire la N. Rosetti se referă la un omonim al lui din Moldova.

² Minist. Afac. Străine, *Cestiunea Dunării*, București 1883, p. 147.

³ La 1859 a publicat o broșură „Chestia liberiei navigații pe Dunăre”.

însă că Bavaria și Württembergul susțineau principiul înscris în tratatul de la Paris că „pavilioanele tuturor națiunilor vor fi tratate pe Dunăre, supt toate raporturile, pe un picior de egalitate“, pe cînd Austria, întemeindu-se pe actele încheiate pentru Rin și Elba, făcea un distinguo: navigația între porturile dunărene și mare și invers să fie liberă, de o potrivă, pentru toate națiunile; navigația propriu-zis fluvială, între porturile dunărene (cabotagiul) să fie rezervată țărilor riverane. Scopul ce se urmăria de Austria era vădit: monopolizarea navigației și a comerțului dunărean, pentru că Austria era singura organizată pe atunci pentru traficul pe Dunăre¹. Turcia nu se pronunțase încă; delegatul Serbiei lipsia la Paris; al Moldovei ceruse instrucții. În așteptarea alor sale², Rosetti se îndoia că se va putea înlătura punctul de vedere austriac. Credea mai degrabă în o întrerupere a negocierilor, cum se întîmplase cînd cu delimitarea Basarabiei retrocedate Moldovei prin tratatul de la Paris. Se iscase discuție în chestia Bolgradului și a Insulei Șerpilor și a fost nevoie ca o comisie de delegați ai Marilor Puteri să se întrunească în Ianuar 1857 pentru a admite un sistem transacțional, propus de Rusia³. În chestia Dunării, punctul de vedere austriac a triumfat în «projet préliminaire du Règlement de police pour la navigation du Danube» din 16 Octobre 1857, care a fost însă răspins de conferința Marilor Puteri⁴.

În fine, Rosetti avea toată finețea necesară pentru a urmări pas cu pas acțiunea partidului Bibescu-Știrbei. Raportul lui este plin de observații picante, menite, chipurile, să liniștească pe Ghica, dar din care, cetind printre rînduri, reiese, pare-mi-se, tocmai contrarul de ceea ce, în aparență, vrea să probeze. Cînd scrie Rosetti, Bibescu-Vodă era de cîteva zile sosit la Viena din Paris și fusese totuși poțtit la serata („suară“) ministrului de Externe austriac; Rosetti sugerează că el ar fi solicitat această invitație. Recunoaște că fostul Domn «are multe cunoștințe» și că nu era jenat, ci «vorbia mai tare decît alții», dar imediat

¹ C. I. Băicoianu, *Dunărea*, pp. 62—3.

² Posed instrucțiile ce i s'au dat la 8 Iulie 1857.

³ G. Monicault, *l. c.*, p. 113; Wimpffen, *l. c.*, pp. 247, 252.

⁴ D. A. Sturdza, *Recueil de doc. relatifs à la liberté de navigation du Danube*, p. 37.

⁵ C. I. Băicoianu, *l. c.*, p. 64.

vrea să tempereze efectul, adăugînd că «empresie nu făcea nimălcii și ne găsim cu toții cam pe același picior» și că, de altfel, nu erau de față nici arhiduci nici prinți, a căror atitudine față de Bibescu ar fi vrut de sigur s'o analizeze. Crede Rosetti că Bibescu «nu are de aici nicio nădejde», dar totuși el și «clică» lui se bucură macar de «egaruri».

Din «clică» face parte d. Gheorghe Știrbei. Față de acest fiu mai mare, Știrbei-Vodă procedase cam în același fel ca Alexandru Ghica acum față de nepotul Iorgu: îl pusese în primele rînduri pentru a-i pregăti un viitor strălucit. Îl trimisese la Petersburg în 1851, Napoleon al III-lea îl primise în audiență la 1854, devenise șef al oștirii la 1855 și în această calitate salutase, în același an, pe Francisc-Iosif la Cernăuți; în fine, mai de curînd, în Mart 1856, fusese trimis la Viena¹ și ni-a lăsat chiar interesante amintiri despre conversațiile lui de atunci în cancelariile europene². Rosetti voiește să ridiculizeze atitudinea d-lui Gheorghe Știrbei la serata de la contele Buol, dar trebuie să mărturisească și considerația de care se bucura sora lui, contesa Elena Larisch.

Firește că Bibescu era în curent cu misiunea lui Rosetti la Viena, și nu-i de mirare să-l fi evitat și să se fi arătat rece față de el. Dar iarăși se înțelege ca Rosetti, în însușirea lui de trimis oficial al Munteniei, ar fi dorit ca Bibescu, măcar «la acest fel de adunări», să-l «cunoască și să-l salute».

Tot din «clică» făcea parte și ambasadorul turcesc, beizadea Alexandru Callimachi. Rosetti pretinde chiar că acesta avea aceleași interese ca Știrbei în mult discutată pe atunci chestiune a construcției unei linii ferate în Muntenia³. Alt grup doritor de a lua concesiunea avea în frunte pe influentul bancher Solomon Rothschild. În fine, trimisul lui Ghica la Paris, Suțachi, negocia și el altă concesiune, despre care ministrul francez Walewski credea că era menită mai mult să aducă beneficii «ilicite» inițiatorilor și observa că guvernul provisoriu al unei Căimăcămii nici n'avea cădere să între în astfel de tratative⁴.

¹ Iorga, *Coresp. lui Știrbei-Vodă*, I, pp. 93, 224, 322, 403, 531, 601, 617.

² Publicate întâiu sup pseudonimul James Caterly, traduse din limba franceză de d. Eug. Lovinescu. Cf. «Bulletin de l'Institut pour l'histoire de l'Europe sud-orientale», 1923, n. 1, p. 5-6.

³ Iorga, *l. c.* I, p. 614.

⁴ *Doc. rouăst. Rom.*, III, p. 1089.

Barbu Știrbei, în timpul Domniei lui, subvenționa foaia austriacă «Oesterreichische Zeitung»¹. Mai virtos trebuia cîștigată presa în situația mai grea a lui Ghica. De aceea N. Rosetti nici nu uită a cere autorizația să facă trebuincioasele cheltuieli. Iată acum scrisoarea lui N. Rosetti către G. M. Ghica.

*

Viena, 10/22 Dechemvrie 1856, No. 1
Otelu Meissl.

Domnul meu!

Eri am priimit scrisoarea Dumneavoastră cu data din 1/12 Dechemvrie, și m'am pătruns foarte bine de instrucțiunile ce ați bine voit să-mi dați. Chipul de corespondență ce văz că ați adoptat pentru mine, cu atît mai mult îmi este prețios cu cît că îmi dă să înțeleg cît de bine ați apreciat poziția mea aci și cea ce sînt în stare și am dorința să fac.

În adevăr scrisoarea dumitale îmi însemnează o linie oarecare de conduită în relațiile ce încet încet încep a înnodea, nu se poate mai îndăstulătoare, d'apreș ma manière de voir. Prin urmare n'am decît să vă mulțumesc cu deosebire pentru nobilitate Dumneavoastră proceduri către mine și să vă rog a încredința pe Măria Sa² despre credința ce cu respect îi port, iar mai cu osăbire acum și de aceea ce confiența cu care mă onorați mă îndatorează și o accept cu osăbită mulțămire.

Și cine, Domnule Ghica³, avînd norocirea să vă cunoască precum încep eu acum, nu se va însufleși de aceleași sentimente către guvernul Mării Sale? N'am avut norocirea asta până acum, și, dacă ocazia nu ar fi adus ca să primesc asemenea dovezi de favoare ca cele ce-mi acordați, cine știe, enemi ce veți fi avînd pe acolo, departe poate n'ar fi fost cînd și asupra mea s'ar fi cercat să mă abată de la a mea religie ce o păstrez încă curată.

Credeți, Domnule Ghica, că voi cerca toate mijloacele, îmi voi pune toate silințele, ca faptele mele să mi fie de dovadă

¹ Iorga, *Viața și Domnia lui B. Știrbei*, I. c., p. 73.

² Alexandru D. Ghica, fost Domn al Țării-Românești, 1834—1842, iar acum, din Iulie 1856, Caimacam.

³ Gheorghe M. Ghica, fiu al Banului Mihail și nepot de frate al Caimacamului, născut 1839, era director al Secretariatului Statului.

la credința ce vă făgăduesc să vă port și pentru care nă consacru cu totul. Dacă nenorocirea mea va da ca rezultatele să nu fie din cele mai îndăstulătoare, cel puțin ele nici odată nu vor putea aduce cea mai puțină ceață pe suprafața lucrurilor.

Priimiți dar, Domnul meu, aseastă mărturisire, cu acel foc sfânt cu care și sufletul meu vine a v'o dăzvăli și rămineți încredințați că mă simț în stare a nu da nimului pas înaintea, cînd e vorba despre această credință a mea.

Aș fi dorit, Domnul meu, că încă de eri, de la primirea scrisori Dumneavoastră și până astăzi, să vă poci și da un răspuns îndestulător asupra împrejurărilor de care îmi faceți pomenire și într'adins nu v'am întors răspuns eri de loc, precum este obiceiul meu, cu nădejde că, eri fiind Dominică și prin urmare suară la contele¹, poate cu mergerea mea acolo aș fi putut antama o conversație în consecuență.

Am mers aseară cu adevărat, dar am găsit acolo așa de multă lume în oft, afară de complimentul ce am schimbat cu Ecseleția Sa, mi-au fost cu neputință să-l mai abordez. Adăst dar și sper întru o altă ocazie.

La această suară între alții seafia și Bibescu singur (sosit aici cu familia de sint 4 zile), Știrbei, fostul spătar², carele peste două zile pleacă în Italia, Lariș³ cu soția și Calimah⁴. Într'adins numesc pe cest din urmă în seria celorlalți, pentru căci eu crez că toți aceștia fac o cauză comună supt felurite nuanse.

Bibescu purta o crasă⁵ în briliante. Îndată ce a venit, contele l-au acostat și i-a vorbit ca la 5 minute; după aceea s'au preumbat prin saloane ca toți ceilalți. Am băgat de seamă că are multe cunoștințe. Își da un oare care aer, vorbea

¹ Carl Ferdinand de Buol Schauenstein, conte, ministru austriac al Afacerilor Străine, 1852-9.

² Beizadea Iorgu Știrbei, fiul fostului Domn Barbu Știrbei.

³ Contele Larisch, ofițer austriac, soțul, de la 1812, al Elenci, fiica lui Barbu-Vodă Știrbei (Iorga, *Coresp. lui Știrbei Vodă*, I, p. 135).

⁴ Alexandru, fiul lui Scarlat-Vodă Calimah, ambasador al Turciei la Viena de la 1855 (*Xenopol, Ist. și geneal. Casei Calimachi*, p. 179).

⁵ Însemnul, în formă de stea, ce se poartă pe piept, al decorațiilor în gradul de mare ofițer, sau mare cruce. Franțuzism.

mai tare decât alții; empresie nu făcea nimălui și ne găseam cu toți cam pe acelaș picior. De două ori a trecut pe lângă mine; mi s'a părut că se face că nu mă vede și nu ne-am complimentat, cu toate că ne-am fost înfîluit pe Graben¹ și ne-am fost salutat. Voi vedea ce am să fac și vă voi scrii. Doresc și nici de prisos n'ar fi, mai cu seamă la acest fel de adunări, să mă cunoască și să mă salute.

Știrbei nu juca de cît rola, încuviințează-mi te rog expresia, de lîmbéșile: mustăți cu multă răsuceală, lorneta peste capu tuturilor, cu nici un diplomat în conversație, mai puțin cu oameni cei eminenti, în companie de cîțiva nevîrsnici, băețoi trebuincioși numai cînd sînt jocuri. Pe cînd saloanele se golisără de tot, atunci îi veni ideea cea mai mal-à-propos, să ceară adică de la contele, printr'o a treia persoană, a fi recomandat la fiicele sale, într'o vreme cînd plecarea sa cunoscută, are să se facă peste două zile.

Contele, în delicateta caracterului său, îi implinî dorința; ce merit va fi tras însă dînsul, în urmă, de o favoare ca asta, a fost ușor de ghicit căci șase vorbe negreșit n'a schimbat cu contesele și iarăș s'a refîntors la normala sa poziție. Vă scriu aceste amănunte pentru căci le am urmărit pas à-pas.

Contesa Lariș erea în adevăr și încă bine considerată; ținea între tinerile dame și între bărbați un loc și o poziție mai osăbită. S' vede că și familia soțului ei, precum și figura ei, face empresie; fie-vă însă cunoscut că nici Arșiduci, nici Prinți se afla într'această seară.

Cu toate că din auziri fără de mare emportență aflu că Bibescu nu are de nicăiri de aici vre o nădejde, în sumă însă, cu ocazia ce mi s'au înfățișat aseară de a vedea toată astă clică la un loc și în saloanele contelui, din cea ce am combinat în fața locului, mi s'au părut că pentru aceștia să păzește oarecare egaruri, de nu pentru altcevaș, dar cel puțin de politeță. Voi mai vedea, voi și cerca, și vă voi scrii. Ampresmentu adus de Bibescu ca să se afle la suareaoa contelui a 3-a zi după sosirea din Paris îmi dă a crede că dînsul îi place să urce la scări și că negreșit, dacă ar avea vre o nădejde solidă, ar fi poate și

¹ Uliță principală și elegantă din Viena.

mai în rezervă. Contele nu putea să pretinză să-l aibă în suarê, fiind abia picat în Viena.

Dintre miniștri ce fac parte în consiliu am mai cunoscut pe Leonte, conte de Thun¹, căruia i-am dat vizită supt cuvînt că îmi îndeplinesc datoriile ce am; s'au flatat și mi-au arătat îndatorire de prevenențele mele.

Am priimit invitația Monsegniorului Arșiepiscop de Tarse, noul orînduit aici Nunțiu Apostolic; m'am prezentat în uniformă² la ofisiela sa priimire, cum este obiceiul, și mi-au întors vizita, acompaniat fiind de secretari Nunțiaturi.

La suareaoa contelui, am ținut conversație cu din miniștri și familiare Baronu Bab³, de politețã Togenburg; din diplomați cu Burkenei⁴, Nunțitul, Calimah și alți mai mici, însă fără de emportență; cu colegi mici ciți se afla, cu Rotsild⁵, cu feldzaihmaister Zimfen⁶. Într'adins vă însemnez aceasta ca să vă dau o idee de cercu în care sânt hotărit a mă învîrți și a mă păstra în soțietatea de aici.

Despre Calimah, în privința individului meu⁷, n'am să mă pl'ang. Stăruește numai să crează că și la noi sânt tendențe de unire.

Cu Daoud⁸ sânt foarte bine; aș crede că i-ar face mare mulțămire cînd s'ar găsi un mijloc să primească o scrisoare care ar prinde loc, într'un fel oarecare, acelia ce singur numai el a primit-o neiscălită și la care a răspuns Mării Sale, măcar că îi lipsea iscălitura. Omul acesta de natură este foarte delicat și cu o măsură ca aceasta, acea delicatețã s'ar găsi desăvîrșit

¹ Fost ministru al Instrucției Publice și apoi al partidului vechilor Cehi în dieta Boemiei.

² Uniforma introdusă la noi în epoca regulamentară și care este la fel cu cea diplomatică de azi.

³ Alexandru Bach, creat baron la 1854, ținea loc de președinte de consiliu de la moartea lui Schwarzenberg în 1853.

⁴ François-Adolphe, baron, apoi conte de Bourqueney, ambasador francez la Viena, reprezentant al Franciei la congresul din Paris, 1856.

⁵ Solomon Rotschild fundase în 1826 Banca Rotschild din Viena.

⁶ Feldmaresăul Alfons conte de Wimpffen, fost adiutant al lui Cernich. A lăsat interesante «Erinnerungen aus der Walachei... in den Jahren 1854-6», publicat la Viena 1878.

⁷ Adecă: personal, față de mine

⁸ G. A. Daoud, delegat al Turciei în comisia riverană a Dunării.

considerată. Nu insist, nici dînsu nu se arată să aibă vre-o nemulțumire; vă scriu ideea mea numai, apoi cum vei găsi-o cu cale și cum va porunci Măria Sa.

Răspunsu prințului Calimah la scrisoarea Mării Sale, l-am trimis tot astăzi în mina Mării Sale.

Vă mulțumesc de o mie de ori pentru osteneala ce puneți ca să ați dobîndi notițurile ce am cerut, și încă vă cer ertăciune mai de multe ori că vă deranjez din prețioasele dumitale ocupații, dar credeți că nici una din acelea ce am cerut nu-mi sînt de prisos, ba încă foarte de trebuință, atît cele coprinse în raporturile ce am trimis de aici, cit și acelea cuprinse într'un raport ce am făcut fiind încă în țară. Am fost rugat pe visteru¹ să scrie d[ului] Steriadis² ca să-mi trimită o copie după bugetu Statului pe anu trecut; n'am primit nimic. Acela, pentru multe împrejurări, trebuie să-l am în minte în toată vremea; mijlociți vă rog, să mi să trimită. Am asemenea trebuință de Buletinul Oficial și jurnalul semi-ofițial³: socotesc că am drept la un ec-zamplar.

Comisia noastră⁴ lucrează și ne aflăm în cel mai bun acord. Al treilea protocol încheiat îl pornii astăzi. Din copriinderea lor veți lua cunoștință că eu am intrat în lucrare de la început, și fără mandat chiar. Daoud și astăzi se află încă într'această ca-tigorie.

În lucrările comisii noastre, avem mai serios un prințip, o chestie a dăzlega, pe care v'o comunie mai jos, și, afară de acea, guvernul meu să nu se enchiezeze de nimic. Această chestie îmi e teamă să nu devie groasă, și aș dori să o luați bine în băgare de seamă, și, dacă Măria Sa socotește, poate că n'ar strica din vreme să sondeze asupra lucrului de făcut majoritatea Europi, însă, în asemenea caz, ori cită fineță s'ar întrebuița,

¹ Const. A. Sutz (Sutzachi), soțul Sevastiei Ghica, nepoata de fiu a răposatu-lui Ban Scarlat, fratele mai mare al Caimacamului (Sturdza, *Acte și doc. relative la ist. renașt. Rom.*, III, p. 701; Wimpffen, *l. c.*, p. 242).

² Directorul Ministerului de Finanțe (Sturdza, *l. c.*) Ținea locul lui Sutu, care se afla în misiie la Paris (cf. *Acte și doc. relative la ren. Rom.*, III, p. 1086).

³ Probabil «Vestitorul românesc» al lui Caralechi (cf. Iorga, *Viața și Domniul lui Barbu Știrbei*, în «An. Ac. Rom.», XXVIII, p. 55—6).

⁴ Comisia riverană a Dunării a ținut întîia ședință la 29 Novembre 1856 (Minist. Afac. Str., *C stiunța Dunării*, București 1883, p. 147).

de prisos nu s'ar găsi nicio lată cheltuită, căci împrejurarea este foarte delicată și de mare importanță.

Iată ce este :

Tractatu Parisului prin art. 15 stipulează că prințipurile asupra regulării navigației gîrlelor..., care s'au adoptat în congresu Vieni, acelea urmînd a se aplica și asupra Dunării, Europa le socotește de acum înainte cuprinse în dreptul public european și le ia supt garanția ei. Și, mai la vale, că niciun obstacol, *măcar care* (afară de cele mai sus ce cuprinde paragrafu), nu se va aduce la libera navigație a ei.

La sfîrșitul art. 16 zice iar : «à la condition expresse que, sous ce rapport comme sous tous *les autres*, les pavillons de toutes les nations seront traités sur le pied d'une parfaite égalité».

Cînd s'au pus în lucrare libera navigație a Rinului, pã temeiul congresului Vieni, în convenția iscãlită la Mayanșe între Statele riverene la anul 1831, Mart. 31 (o veți găsi în «Recueil manuel et pratique de traités, etc., par Martens et Cussy, din anul 1846, No. 4, f. 287, art. 42), într'aceasta, prin cîteva articole, și anume al 42-lea și-a rezervat ele o latitudine în operațiile navigației, împiedicãtoare streinului comerț, așa în cît ai zice că sînt slobozi oricine a naviga pe Rin, însă aceia numai ce li va otoriza staturile riverene, căci în adevãr ce se înțelege cînd zice acolo chiar așa : «Les patentes de navigation ne seront délivrées qu'à des sujets reconnus des états riverains etc.», precum și în adevãr astãzi așa și se urmează. Iar apoi în convenția de la anul 1821, Iunie în 23, fãcutã pentru Elba¹, ce o veți găsi în acelaș țitat uvraju, No. 3-lea, la foaia 519 art 1-u, fãcut iarãș în temeiul celor stipulate în congresu Vieni, se dãslușãște curat cã cabotaju va rãmînea pe seama staturilor riverene.

Comisarul Bavariei², al Wurtembergului³ și al Moldovi⁴ susțin cã tractatu Parisului a înțeles cã navigația Dunării are sã fie liberã pentru toatã lumea cu un chip absolut: sã se dea adicã mijloace celorlalte nații streine sã și poatã inchiria etablimente, debarcaderuri, pe malurile Dunării în trebuința plutiri, fãcînd și ca-

¹ Se gãsește și în D. A. Sturdza, *Recueil de doc. relatifs à la liberté de navigation du Danube*, p. 596.

² Daxenberger.

³ A. Müller.

⁴ P. Donici.

botaju, fără de a-i mărgini numai într'un simplu trageu¹ din Mare pînă în punctul unde Dunărea este navigabilă și înapoi, căci atunci, cu o măsură ca aceea, vasu de mare neputînd fi priimitor de plutire pe Dunăre, căci nu-i dă apa trebuincioasă, streini nu vor putea să se sue pe dînsa și plutirea va rămînea ca mai nainte restrînsă, carcuită în vechile ei operații și lipsită de orice dezvoltare.

Bavarezu zice că a întreat și pe baronu Burkenei și că i-au încuviințat opinia și că afară de asta enstrucțiile sale chiar îl otorizează să se opue în contra ori cării alte hotărîri.

Comisarul Austriei susține și va susține că Austria nu va suferi niciodată o asemenea largă măsură și pînă acolo încît să priimească în inima monarșii sale etablamente streine, care, de și vor fi supuse legilor de enterioară administrație a ei, dar pot deveni în stare să aducă felurite învătășali și turburări și că, avînd de eczeplu și alte rîuri, tractatu Parisului niciodată nu au putut înțelege o asemenea măsură pînă într'atît de absolută în coprinsul suveranității unui stat, lucru care niciodată nu-l va suferi.

Turchia, neavînd încă trimise d-lui Davud nici mandat, nici enstrucții, d-lui nu se poate încă pronunța.

Reprezentantul Serviei² lipsește la Paris (l-a trimis guvernul său să așază în școli mulți tineri: luați act de fapta patriotică a guvernului)³ și prin urmare nu-i cunosc opinia.

Eu aș fi putut să mă înțeleg cu osăbiți ambasadori, dar întii că nu îndrăznesc fără otorizație, îmi este teamă, al doilea, să nu mă angajez într'un chip viz a-vi de ei, și am răspuns colegilor în chipul următor: că „mai nainte de a cunoaște opinia „Porți într'această împrejurare, nu mă pot să mă pronunț în „nici într'un chip. Curioz mi se pare numai cum de a îngăduit „Puterile care a încheiat tractatu Vieni să se facă plutiri pe „rîurile Rinu și Elba altă interpretație și eczeutare decît aceea „ce a stipulat ele chiar, și că această neasemănare a lucrurilor „în aplicație îmi dă a crede că Bavaria, Vurtembergu și Mol-

¹ Trajet, parcurs.

¹ F. Cristici.

² Dar și din Muntenia fuseseră trimiși bursieri în străinătate pe vremea lui Știrbei (Iorga, *Viaja și Domnia lui Barbu D. Știrbei*, în „An. Ac. Rom“, XXVIII, pp. 23 și 93—8.

„dova, în persoana comisarilor de față, poate că dă tractatului „Parisului o dăslușire pe care eu încă nu o am aprofundat-o“. Aceste discuții dintre noi încă nu au caracter oficial și de aceea nici nu vor figura în protocoale.

Adevăru este că absoluta plutire pe Dunăre, pentru Prințipate, atât în privința comerțului, cât și în țivilizație și a lor ulterioară dăsfășurare politică, poate să fie de un mare folos, de ar fi aceea mărginită și chiar numai pînă la Rușava ; ce avem noi cu cei din susu nostru ? Dar măsura aceasta și din susu nostru Austria nu o va primi, socotesc, odată cu capu, și atunci mai cu samă foarte cu rezon, cînd Rinu, și mai mult Elba pentru diusa este un argument foarte temeinic.

Al nostru stat iarăș, și de ar înțelege o absolută libertate de plutire, în simțul tractatului Vieni și al Parisului, unite însă într'un mînuchi, avînd însă plutirea Rinului și Elbi în vedere, precum și toleranța ce i s'au adus pînă astăzi de puterile contractuitoare ale congresului Vieni, prin convenții autentice și publice, al nostru stat, zic, nu știu cum ar putea cu votu său aici în comisie să voiască să strice cea de astăzi enterpretație adoptată peste rîurile pomenite. Pentru ce puterile n'au făcut o ele la vremea oportună ? Cu alte cuvinte, ar voi poate să scoată castanele din foc cu mîna noastră ?

Acest fel este chestia care îmi dă o mare grijă, măcar că nimic serios n'am luerat pînă acum într'aceasta. Ca un prințip însă al tuturilor lucrărilor noastre ulterioare, prevez că la tot pasu o să ne împiedicăm de el și prin urmare o să ne împiedice lucrările comisii. Grijă, zic, căci, îndată ce vom veni a o lămuri și vor fi neunire în opinii, comisia cată atunci să înceteze din lucrări și mai pe urmă nu e nici cum straniu ca chestia de prigonire să devie un alt Bolgrad¹. De aceea și din vreme am socotit de trebuință să vă fac cunoscut de această împrejurare, pöntru ca să vă aflați oricînd pregătiți.

Moldoveanu a cerut formal enstrucții: răspunsu ce va priimi îl voi comunica dumneavoastră cu următoarea deslușire, prin telegraf. De voi scri că „hotărîrea este după Elba“, să înțelegeți

¹ Neînțelegerile ivite la delimitarea Basarabiei retrocedate, așa că o nouă conferință a ambasadorilor a devenit necesară: vezi și Wimpffen, *l. c.*, pp. 247. 252.

că Moldova se unește cu opinia comisarului austriac; de voi scri că „hotărîrea este în contra Elbăi“ atunci să înțelegeți că Moldova se unește cu opinia Bavariei.

Dacă răspunsurile ce am dat eu în discuția noastră au fost bune sau nu, precum și hotărîrea Mării Sale, sau enstrucțiunile ce trebuie să am, vă rog să b'nevoiți a mi le face cunoscut, ca să mă regulez.

Dacă nu m'am ecplicat îndestul și dacă cere trebuință de un raport formal, asemenea vă rog să mă înștiințați.

Nu uitați, vă rog, ce am zis că împrejurarea o considerez de foarte delicată, cerînd mult menajament: poate că deocamdată tăcerea să fie mai favorabilă. Eu pînă acum n'am niciun zor și nici că mă grăbesc; din contra amîn lucru și îl evitez.

Dapă cum aflu unul din doritori întreprizei dramului de fer în țară la noi este și Calimaho-Știrbei¹. Dumneavoastră știți însă că Rotschild are preferența în tot chipu. El și are pentru mine multe prevenențe, și, căci asupra aceștii împrejurări nu mai cunosc nimic, aș îndrăzni, în enteresul poziții, să vă cer cîte o știință. Cunoașteți negreșit de ce emportență este enfluența sa la minister.

V'aș mai ruga să-mi trimiteți o chee de țifre pentru întîmplări trebuincioase, perechea căria să o țineți dumneavoastră.

Între domni cei cu enfluență mare aici la ministeru din afară, se află și Escelenția Sa baronu Verner²; îl cunosc, dar mă cam evitează; îmi este foarte de trebuință. Am rugat pe baronu de Eder³ să-mi trimită de la sine o scrisoare de recomandație; mijlociți și dumneavoastră ce se poate.

Felurimea materiilor ce tratează scrisoarea mea, precum și întinderea ce a trebuit să-i dau, mă sili să o scriu în rumînește, limbă în care poci developea mai bine ideile, combinație și care

¹ O companie vienesă se oferise în Maiu 1816 să construiască o linie ferată de la Brașov la Dunăre, prin Ploiești sau Buzău și București, trecînd pe la ocele din Prahova și legînd apoi Dunărea cu un port al Mării Negre. Vodă Știrbei intervenise la Poartă pentru aprobare (Iorga, *Coresp. lui Știrbei-Vodă*, I, (p. 614). Acum, Suțachi negocia la Paris o concesie de căi ferate (*Acte și doc. relative la ven. Rom.*, III (p. 1089).

² Baronul Werner, diplomat austriac. V. Iorga, *Coresp. lui Știrbei-Vodă*, I, pp. 187-8; D. Sturdza, *Acte și doc. relative la ist. renașt. României*, V, p. 736.

³ Consul general al Austriei la București. A fost căsătorit cu Elisa, fiica lui Alexu Itru Niculescu și a Mariei Crețulescu.

îmi ia mai puțină vreme. Nu știu dacă sînteți mulțumiți pe ale dumneavoastră; eu tot grifonaju ce pretindeți că au, le citesc de miune și au o redacție care mă pun îndată pe adevărata idee și simț al sugetului¹ ce tratați.

Aș dori, dacă vă stă prin putință, să dăm scrisorilor un număr corect; cite numere ne vor lipsi, vom cunoaște, și, pierzîndu-se, ne va rămînea cel puțin cunoștința întîmplării, sau știința pentru care suget cată să mă terese.

Vă alătur într'un mic articol din jurnalu austriac o nuvelă ce s'ar părea autentică; după o altă a mea știință însă, conferențele Parisului nu se vor ocupa nici cum de Prințipate.

Pentru jurnale nu gîndiți că nu mă ocup. De vreme ce dar și acum mă otorizați, apoi voi întrebuița și cheltueli cuvințioase. Zăbava o mai fi puțin pînă voi isprăvi cu cunoștința vizitelor trebuințioase și de otoritate. Puteți însă, și cit de curînd, să-mi trimiteți articole ce aveți, prin poștia ordinară, căci alt mijloc nu cunosc pînă acum.

Francezi zic, cum știți, că toate în lumia asta nu sînt roze. Trăesc într'o scumpătate foarte mare; destul a vă spune că chiria mă costă galbeni 48 pe lună. Vorba nu este de neajungere, sînt îndestul de mulțumit și n'am decît să mă rog lui Dumnezeu, cea ce și fac într'acest moment ca și în totdeauna, ca să vă fie sănătoși și în fericirea ce doriți. E vorba că de la un trimestru la altu se sfîrșesc paralele, și aș îndrăzni să vă rog să mijlociți a mi se trimită cit de curînd leafa pe trimestru Ghenarie.

Soția mea², nu se poate mai sansiblă la nobila dumneavoastră curtuazie, m'a însărcinat cu respectele sale către dumneata. Ea îmi zice să vă spui că din nobila atansiune ce ați arătat către dînsa a rămas încredințată că nimenea altu nu va putea să exprime mai bine către doamna Ghica³ adevăratele ei sentimente de prietenie, respect și devotament ce-i poartă, precum

¹ Subiectului.

² Zoe, născută Cernățeanu.

³ Zoe, născută Cantacuzino. Era fiica lui Gr. Cantacuzino, cunoscutul naționalist din vremea regulamentară și sora lui G. Gr. Cantacuzino, fost prim-ministru (v. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, pp. 5-7) Posed de la ea un caiet cu note zilnice dinaintea căsătoriei, interesante pentru cunoașterea vieții unei domnișoare din boierimea mare pe la 1850.

și mîhnirea ce a cercat la plecare și n'au putut să și înfățișeze datoriiile ei, nimenea altii, zic, decît dumneata, și că vă roagă cu această ocazie să-i veniți în ajutor cu toata seneritatea ce vă caracterizează. Ea zice că se ține jaluză că numai bărbați la bărbați fac slujba, cînd și ea se simte în stare să slujască doamni Ghica la orice îi va porunci.

Scrisoarea dumatăle este de pricină că a devenit a mea așa de întinsă, și îmi este tare teamă să nu luați act dintr'aceasta și să fiu lipsit de marea satisfacție ce simț cînd primesc plăcutele dumatăle scrisori.

Mării Sale i-am scris de astă dată foarte puțin; vă rog din cea ce veți socoti de trebuință, coprinse aci, spuneți-i și Mării Sale.

al dumneavoastră
prea plecat și supus
N. Rossett.

* * *

Față cu relativ puținul material ce avem despre Căimăcămia lui Alexandru Ghica,¹ am crezut că nicio contribuție documentară nu va fi de prisos.

Ioan C. Filitti

Iarăși lupta dela Posada

(Un document necunoscut)

Cea d'întăiu faptă strălucită de arme a Romînilor cunoscută mai amănunțit este înfrîngerea lui Carol-Robert la Posada, în 1330.

Această biruință este povestită de un izvor contemporan, păstrat în cronicile ungurești. O samă de documente, prin alușiuni mai scurte ori mai lungi, întăresc cele spuse de cronicar².

¹ Iorga, *Cîteva fărîme din coresp. lui Alexandru-Vodă Ghica*, extras din «An. Ac. Rom.» pe 1906, p. 1.

² Thuróczi, în Schwandtner, I. p. 264 și urm.; Harmuzaki, I, pp. 623, 625, 627, 629, 632, 633, 636, 633; N. Iorga, *Istoria armatei românești*, I, p. 84 și urm.; *Carpații în luptele dintre Romîni și Unguri*, în «An. Ac. Rom.», XXXVIII, p. 82 și urm.

Am dat însă peste un document care a fost trecut cu vederea pe toți cei ce s'au ocupat cu acest capitol glorios al istoriei noastre mai vechi și care descrie cu interesante amănunte sîngeroasa ciocnire dela Posada. Auzim din chiar gura regelui cum a decurs lupta, care era să-l coste viața. Relatarea din document are o surprinzătoare asemănare cu cea dată de cronicar și prin urmare dă acestei din urmă o autenticitate neîndoielnică. Fiindcă documentul are și amănunte care lipsesc din cronică, reproducem în întregime partea care ne interesează ¹ :

Karulus, Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Ludomerie, Comanie, Bulgarieque rex, princeps salernitanus et honoris ac Montis Sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus, presentibus pariter et futuris presens scriptum inspecturis salutem in eo qui regibus dat salutem. Cum benemeritis favor debitus impenditur et fons dilectionis panditur fideliterque obsequentibus digna merces reddatur, Deus noster placari creditur et subditi ad fidelitatis opera exercenda ferventius provocantur, nam subditorum fidelia obsequia pensare, pensataque debent confovere, et illos maxime convenit sui regii favoris gratia premunire quos probate fidelitatis constantia commendat ordoque suadet equitatis et pertinet regalis dignitati ut ea que rite processerunt illibate conserventur et que a fidelibus iuste postuluntur, ad exauditionis gratiam admittantur. Proinde ad universorum presentium et posterorum notitiam harum serie volumus pervenire quod nos, recensitis fidelitatibus et uberrimis laude dignis obsequiis multifariisque sinceris et virtuosis complacentiis fidelis nostri et dilecti Nicolai, filii Radoslai, filii Wahonik, per ipsum nobis et sacre regni Hungarie corone sincero cum affecto in nostris et dicti regni nostri arduis expeditionibus opportunis iuxta nostre maiestatis libitum et honoris immensum incrementum exhibitis et impensis, quorum aliqua ex sui digna memoria continuis recordiis nostrorum fidelium floreat in mentibus et eosdem animent ad similia, calamus fideliter depinxit. Primo siquidem, dum nos tempore iam elapso, propter occupationem terrarum et confiniorum regni nostri rationabilibus ex causis animum nostrum regium moventibus, cunctorum etiam prelatorum et baronum ac regni nostri procerum universorum ad id habito consilio prematuro, illum sevum Bozorad, Vayvodum Volahorum, rebellem et notorium emulum nostrum, diffidasset et, congregato nostro valido exercitu, in terram suam transalpinam, gentibus nostris ignotam, nos-

¹ *Blagay esaiád oklevéltára*, p. 110 și urm.

tro regio culmini subjicendam, se transtulimus, ubi, certis diebus sine prelio inter alpes et montes per latibulos se moventes, fere omnibus edilibus hominum et equorum destituti laborabamus, factaque treuga cum predicto Bozorad, data fide sua perfida ut nobis uti regi pareret ac securum exinde redeundi simul cum exercitu nostro iter preberet, confidentes de fide scismatici, in quo non fides, sed error fidei existit, revertebamur et cum gentibus nostris in quadam via perpetue anathemati data, ex utraque parte ripis preeminentibus circumclusa et ante, unde patentior erat, in pluribus locis indaginibus fortiter circumsepta et Volahorum pugnatorum gentium dicti Bozorad multitudine obsessa, asperrime circumquaque rabide et vehementi impetu, in nos et nostrum irruendo exercitum diversis modis horrendis, caninosis insultibus, fundarum iaculis et aliis crudelium verberum ictibus affliciendo, gladiis feriunt turmas nostras, sagittas lanceasque suas inebriant sanguine occisorum, undique ut muro obstructi momordivis (*sic*) verberum plagis, ubi nec ultra procedere, nec fuge locum habere poteramus, ceu pisces in gустro vel sagena comprehensi, ad plasmaterem omnium rerum, protector noster aspice Deus, alta suspiria clamantes, in eodem Ihesu Christo pro nobis crucifixo et eius sacre genitricis simul cum sanctis omnibus, cum paucis nostris collateralibus, divino tutamine, scutis desuper facto velamine, creberrimos in et hoc (*sic*) ictus gladiatorum, sagittarum, lancearum et aliorum nonnullorum iaculorum super se tollendo, velu timbres pluviarum, vitam a mortis impetu arctius evitare cogebamur. Ubi prefatus Nicolaus, iuvenis adleta, ut tiro fortis, fidelis noster, vehementi spiritu et mentis nostre intuitu, leonina ferocitate, viribus resumtis in virtute sui militaris braccii, cunctis tamen suis feramentis de suo ad terram ruptis, corpore tantum scuto et acutissima sua vibrata lancea, rursum in aciem offensorum nostrorum se viriliter contulit pugnaturus, caput nostrum priusquam suum fideliter defendendo coram oculis nostris, quinque fortiores Volahorum pugnatores qui pre cunctis caput nostrum regium orbare festinabant, sua veloci agilitate occisit et precepis in terram vita exutos prostravit, ubi et ipse Nicolaus miles ex adverso sex vulnera ad caput et humera sua tulit non modica et fere viginti quinque suos nobiles familiares dimisit interemptos. Illico favente Domino lassata ferventia pugnatorum, qui, de muro se ad latum dextrum tridentes, hinc inde peditantes, ex inopinato conflictu, volente Altissimo, qui cuncta solus preordinat fuge presidio coacti et a loco elongati, ad salubriorem (!) precessimus tempus et exinde redditum sumpimus a se propria. [Urmazî donaţiunea pentru meritele cîştigate].

Datum per manus discreti viri magistri Andree lectoris quinqueecclesiensis, aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri, anno Domini M.CCC. tricesimo, quinto idus decembris, regni autem nostri vigesimo.

Cronicarul ni spune că regele a pornit expediția după sfatul lui Toma, Voievodul Ardealului, și Dionisie, fiul lui Nicolae, fiul lui «Iancha». În documentul nostru regele aduce—ca un fel de justificare—drept motiv al războiului ocuparea unor teritorii la hotarele regatului, accentuând că întreprinderea s'a făcut cu sfatul bine chibzuit al prelaților, baronilor și tuturor fruntașilor țării. Nu pomeneste — firește — nimic despre hotărîrea ce avuse de-a înlocui cu unul dintre «năvălitori» pe «sevum Bozorad, Vayvodam Volaborum, rebellem et notorium emulum nostrum».

Întocmai ca și la cronicar, cetim că armata a înaintat câteva zile, fără lupte, printre dealuri și munți înalți, unde nu erau adăposturi pentru oameni și pentru cai. S'a încheiat pacea cu Basarab, care a promis ascultare regelui și că-i va arăta un drum fără primejdii, pe unde să se poată întoarce cu oastea. Regele s'a încrezut în «shismatic», care însă, în loc de credință, aduce rătăcire.

Pe cînd însă se întorcea pe o cale în veci blăstămată, închisă din toate părțile cu stînci prăpăstioase și înalte pe unde era mai deschisă, încunjurată cu fortificații tari, dintr'odată a înfîlînit în fața sa mulțimea luptătorilor romîni. Se începe un măcel îngrozitor. Romîniii pornesc un atac sălbatec împotriva armatei regale, din toate părțile, aruncînd asupra ei un potop de săgeți și praștii: «taie cu săbiile cetele noastre, își scaldă săgețile și lăncile în singele celor neși». Regele cu ai săi sînt impresurați de inamic, ce-i lovia fără încetare, ca de un zid: «N'aveam pe unde să înaintăm nici pe unde să tîgim, prinși fiind ca peștii în sac ori vîrșă. Strigînd către făcătorul tuturor lucrurilor, apărătorul nostru: Doamne, vezi suspinele noastre adînci, cu ajutorul lui Isus Hristos celui răstîgnit pentru noi, al maicii sale sfînte și al tuturor sfinților». Cîțiva soldați din apropierea regelui au făcut din scuturile lor o acoperitoare, asupra căreia s'au întezit loviturile, căci de bună samă Romîniii presupuneau cine se ascunde sub ea.

În momentul cel mai critic, cînd o ceată de Romîni ajunsesese atît de aproape, încît mai era să-i taie capul, «caput nostrum regium orbare festinabant», pășește la mijloc un viteaz din armata regală: Nicolae, fiul lui Radoslav, și doboară la pămînt cu lancea sa cinci Romîni. O ceată de ostași regali por-

nește un atac vehement în partea dreaptă și izbutește să rupă cercul de fier. Pe poarta deschisă astfel, scapă regele cu jertfa de sine alor săi.

Nu se amintește nimic despre schimbarea armelor și hainelor regești cu Dessideriu Décsi.

Am relevat unele amănunte care nu se află la cronicar. Încolo nu numai relatarea faptelor e aceeași, dar chiar și unele expresii sînt identice. Aceasta dovedește că autorul, cînd a scris povestirea despre lupta dela Posada, a avut înaintea sa documentul reprodus aici.

Astfel știrile, cunoscute pînă acum despre cea mai veche biruință a armelor romîne, primesc o întregire și confirmare deplină.

Victor Motogna

O nuntă fanariotă

În cartea lui Gerhard Cornelius von den Driesch, «Historiche Nachricht von der Röm. Kayserl. Gross-Botschafft nach Constantinopel... des H. R. Reichsgraf Damian Hugo von Virmondt rümlichst verrichtet. Nürnberg. Peter Conrad Monath, 1723, 4°, 8 ff. + 494 pp. + 18 ff., găsesc, pe pagina 97 și urm., descrierea nunții unei fete a dragomanului ambasadei olandese la Constantinopol în Novembre 1719. Dragoman fiind cam pe atuncea Gheorghe Caragea, tatăl Marelui-Dragoman și principe onorar al Munteniei Scarlat Caragea, cred că mireasa în chestie este Constanța Caragea, măritată după Mihai Manu (1695—1732).

Cu toate că nunta descrisă de von den Driesch avu loc la Tarigrad, și nu în țara noastră, nu încapе îndoială că obiceiurile lumii fanariote samănă cu acelea ale boierimii din Principatele noastre, date fiind strînsele legături existînd între ele. Descrierea poate fi deci considerată ca o pagină din istoria noastră culturală. O dau în resumat :

Musafirii fură poftiți într'o odaie cu rufărie aleasă, haine, perine și altele; peste masă așternute năframe cusute cu fir,—această avere fiind prețuită la însemnata sumă de 20 de pungi sau 10 000 de taleri ori 1.333 $\frac{1}{3}$ ducați de aur, atară de juvaiericale și alte scule prețuite în rîndul lor la șase pungi. Toate aceste bogății erau păzite de o roabă.

De față era un număr însemnat de cocoane grecești, toate acoperite cu juvaiericele din cap pînă în picioare. Ședeau toate turcește pe divan Doamnele aveau pe cap un fel de căciu-

lițe ascuțite, cu vârful căzînd peste urechea sîngă. Aceste căciulițe erau de catifea sau de alte stofe prețioase, cusute cu fir de aur și argint sau chiar împodobite cu diamante și mărgăritare. De-asupra era aruncată o basmă de stofă suptîre. Părul se purta întins pe spate ațîrnînd în zulufi. La gît aveau lanțuri de aur cu pietre prețioase sau marame colorate. Pe trup purtau o cămașă de in suptîre ca firul de paianjen, încît se puteau admira sinurile lor albe ca zăpada, spune călătorul. Rochiile erau de mătăsă împodobite cu flori de fir, închise cu o mulțime de nasturi mici și croite în așa fel, încît arătau toate mișcările trupului. Briul lat de trei degete era și el împodobit cu pietre prețioase. Peste rochie se purta o blană de samur sau hermină, legată sau prinsă de gît cu o sponcă. Supt rochie aveau pantaloni de mătăsă fină sau de in, croiți foarte larg și strînși la picioare în niște papuci de piele suptîre galbenă. Pe stradă purtau altă încălțăminte trasă pe de-asupra: intrînd în casă, schimbau încălțămîntea, o servitoare însoțindu-le întotdeauna pentru slujba aceasta. Umblînd prin casă puneau picioarele într'un fel de pantofi de lemn cu talpa și tocurile ridicate și prinse de picior cu curele, cum se întrebuintează și azi la feredeiele turcești.

Nemții și Olandesii poftiți la nuntă luaseră loc pe divane dimpreună cu doamnele. Serbarea se începu cu poesii și cîntece rostite de caraghioșii turci, după care cocoanele jucară fel de fel de hore. Se serviau diferite fructe, dulceți de nuci, prăjituri de portocale, de lămîie, migdale ș. a., apă de trandafir pentru spălarea mânilor și fumigații de chihlimbar.

Donă zile după această serbare avu loc cununia religioasă, oficiată de Patriarhul în persoană, însoțit de șaisprezece mitropoliți. Cortegiul fu întîmpinat de muzica turcească. Un ospăț era pregătit. În dreapta mirelui luase loc Patriarhul cu suita sa, iar în stînga tostul Mare-Dragoman al Porții, Alexandru Mavrocordat, prietenii precum și străinii din misiunea germană și olandesă. Se dădură șerbeturi, dulceți și fumigații. Artiști profesionali, printre cari erau și bărbați îmbrăcați femeiește, executau jocuri. În urmă mireasa se sculă și fu adusă în iatac, unde-și scoase voalurile; căsătorii se văzură pentru întîiași dată. Mireasa, cu o coroană de flori și îmbrăcată în haine scumpe, luase loc între femeile ei, frumos împodobite. Mirele se așeză la dreapta ei, și oaspeții fură admiși la rîndul lor pentru aducerea darurilor, care fură depositate la picioarele noilor căsătorii. În urmă mirele se întoarse în sufragerie.

Patriarhul cu mitropoliții ocupau mijlocul încăperii. Mireasa, însoțită de femeile ei, intră și ea în odaie, venind însă cu pași așa de mici și așa de încet, încît îi trebuia un șfert de ceas pentru a ajunge pînă la mijlocul odăii. Ceremonia religioasă a

nunții începu acum. Inelele fură schimbate, și cei nou căsătoriți băură dintr'un păhar care fu aruncat în urmă pe o piatră și spart. După ceremonie mireasa se întoarse în odaia ei tot așa de încet cum venise.

La ospățul ce urmă, bărbații luară loc într'o odaie, iar doamnele într'alta. Germanii fură pottiți, o masă deosebită fiind așezată pentru ei. Mîncările erau pregătite după moda turcească, adică multe feluri diferite, zarzavaturi, pilafuri, carne de miel, prăjituri ș. a. Musica turcească cînta. Danțatori, paiațe și caraghioși distrau pe musafiri, nunta ținînd toată noaptea, până a doua zi.

C. J. Karadja

Raportul lui Alexandru Sterca Șuluțiu despre adunarea din Cîmpul Libertății, de la 3(15) Maiu 1848, către Nicolae Vesselényi.

În revista istorica „Történeti Lapok“ (anul 1874, v. I, p. 379), Nicolae C. Papp a publicat o scrisoare foarte interesantă a lui Alexandru Sterca Șuluțiu, în care raportează despre decursul marii adunări naționale de la Blaj lui Nicolae Vesselényi, comisar regal în Ardeal. Acest document are o importanță deosebită prin faptul că provine de la un bărbat care a jucat un rol conducător în acele evenimente epocale și fiindcă s'a scris abia după cîteva zile, cînd amintirea lucrurilor era proaspătă în sufletul autorului.

Aceiași însemnătate i-a atribuit-o și Vesselényi, comunicînd conținutul ei ministrului ungar de interne, după cum apare din nota de pe dosul scrisorii. Dăm scrisoarea întregă în traducerea românească a textului original, scris în limba ungurească:

Excelența Voastră D-le Baron, Prefect și Comisar Regesc!

Chiar în clipa aceasta am avut onoarea să primesc prețioasa d-voastră epistolă din mîna unei fete de Evreu: îmi țin de cea mai plăcută datorie să împlinesc dorința Excelenței Voastre. Eu ieri am sosit de la marea adunare din Blaj, a cării iconă deplină fiind cu neputință a o descrie pe această mică hîrtie, voi fi silit să mă mărginesc la punctele mai cardinale, din care înțelepciunea Măriei Tale va ști să scoată informație mai completă

Numărul poporului adunat, judecînd după întinderea teritoriului ocupat de mulțime, a putut să fie de 60—70,000. Și, fie zis spre cînstea acestei mulțimi uriașe, timp de patru zile, cît a stat în Blaj, n'ai putut vedea un singur om beat; un cuțit, o pară nu s'a furat nimănui. N'au fost nici certe, necum bătăi între oameni. Ca un cuvînt au păstrat ordinea și s'au purtat cu atîta omenie, încît pot sluji ca o admirabilă pildă pentru toate timpurile, chiar și celor mai civilizate națiuni. Durere însă, poporul acesta blind și pașnic a avut conducători tineri și — după cît se pare — mituiți spre acest scop de națiunea săsească, cari conducători au voit cu orice preț să-l împingă în direcție contrară Unirii „Ardealului cu Ungaria“. Acțiunea lor a fost atît de puternică, încît «inteligența valahă», care, cu excepția a vre-o cînsprezece persoane, în general e pentru Unire, abia după multă trudă și luptă a izbutit să învingă antipatia față de Unire și să se apropie de gîndul cel bun. Cu toate acestea, desideratele națiunii romîne se pot cuprinde în următoarele puncte, căci celelalte dorințe decurg în mod firesc din acestea:

1. Încă în dieta aceasta națiunea romînă să fie proclamată de a patra «națiune receptă» în Ardeal și ca națiune să fie reprezentată prin deputații săi. O cere aceasta pentru motivul că, nu numai în jurnale, ci și în legea cea mai nouă din Ungaria, anume în a VII-a, au fost asigurate municipalități ale națiunilor din Ardeal, între care și de-ale națiunii săsești, urgisită de națiunea romînă; tot asemenea și soarta națiunii romîne, după părerea sa și plecînd de-aici, prin Unire n'ar cîștiga nicio îmbunătățire, ori foarte neînsemnată, fiindcă tocmai municipalitățile celor trei națiuni sînt acelea care prejudecă libertății națiunii romîne.

De-aceia națiunea romînă zice: „Să fiu și eu mai întăiu națiune“ și, astfel, ca națiune constituțională și liberă să mi am și eu cuvîntul legal la desbaterea Unirii. Căci, dacă celelalte națiuni ar voi să lege de Unire și municipalități, aceasta să n'o poată face în paguba mea, și în cazul acesta să am și eu dreptul să pan din parte-mi, fiindcă țin — zice — ca o nedreptate să se decidă „de me“ și despre soarta mea, „sinc me“. Iar, dacă celelalte națiuni acceptă Unirea fără condiții, și eu în cazul acesta o accept ca națiune liberă din liberă voință,

nu ca sclavă, căci aceasta o pretinde ideea de frăție și egalitate. Aceasta e principală dorință a națiunii romine.

II. Să i se asigure limba în viața privată, în școlile și biserică.

III. Robota să fie oprită încă în această dietă a Ardealului, cu o astfel de răscumpărare, care, nici la o întâmplare, nici în parte să nu îngreueze pe urbariali.

Mai are și alte desiderate, dar acestea, parte sînt garantate de legile din Ungaria, parte decurg din cele de mai sus.

Cuprinzînd toate acestea în petiția sa, cere atît de la Majestatea Sa, cît și de la Dieta Ardealului, prin deputațiile sale, —într'una, anume în cea de la Viena, am fost ales și eu— ca, înainte de toate acestea, să se rezolve chestiunea ridicării poporului românesc la rangul de națiune și numai după aceasta chestiunea Unirii.

Acum, Excelența Voastră, plecînd de la cele întîmplate, eu, cu modesta mea părere, iată ce cred salutar: Dacă națiunea maghiară a știut vre-odată să unească mărinimia cu înțelepciunea, atunci acum e momentul ca această națiune nobilă cu mărinimia sa să-și creeze mari avantagii. De-aceia aș afla bine ca încă în prima zi a dietei ardelenе poporul românesc să fie declarat națiune și să se hotărască ștergerea imediată a robotei. Pentru ce? O să-mi spun motivele și părerea în următoarele:

a) Prin aceasta piedeca Unirii ar fi definitiv înlăturată.

b) Fiindcă prin aceasta ar dispărea teama poporului românesc privitor la aceia că, dacă n'ar fi înainte declarat de națiune, atunci celelalte națiuni ar condiționa Unirea de menținerea municipalităților lor, cu prejudiciul libertății lui. Dispărînd această teamă, nu s'ar mai îndoi de sinceritatea națiunii maghiare, că adevărat prin Unire vrea și dorește să împărtășească și neamul românesc cu libertate adevărată și egală.

c) Căci, și dacă dorința aceasta de a i se anticipa astfel emanciparea aici în Ardeal, provine numai din nobila ambiție de-a da mîna cu națiunea maghiară, ca nație liberă și nu ca sclavă, pentru aceasta nu i se poate face imputare, căci aceasta decurge din ideea de egalitate, și totdeauna între egali prietenia și frăția nu e numai cea mai potrivită, ci e și mai tare și mai durabilă.

d) Pentru că, dacă poporul românesc va fi proclamat națiune constituțională în Ardeal, prin această națiunea maghiară nu pierde nimic, nefiind vorba decît de un fel de ceremonie anticipată, pentru că prin Unire, în tot cazul, devenind egale toate națiunile, în Unire, după părerea mea, nu va mai exista: *Națiunea Săcuiască, Săsească, etc.*, ci numai cetățean sas, cetățean român, secuiu, etc.

Din potrivă națiunea maghiară și-ar crea un avantaj uriaș, nu numai prin cîștigarea numeroșilor Romîni ardeleni, ci, avînd în vedere un viitor mai măreț, prin Romîni ardeleni vor fi cîștigați pentru Unire — ceea ce să nu uităm, și e bine să ni înșăm — chiar și Romîni din Muntenia și Moldova, dintre cari *mulți* au fost de față și la adunarea din Blaj.

Știu că în calea recunoașterii poporului românesc ca națiune azi se vor ridica multe scrupule, dar, dacă atari scrupule au fost cîtva păgubitoare, aici pot fi de sigur și mai păgubitoare. La o parte cu ele! conjur în numele tuturor sfinților pe Maghiarul nobil. O spun aceasta din sentimentul cunoscut al «inteligenței» românești.

De aceea, dacă altcum nu se poate, înainte de ce ar fi vorba de Unire, din motivele arătate mai sus e necesar să obligați poporul românesc, cuprins de îngrijorări străine, cu aceea că-l recunoașteți ca națiune, și să se ceară de urgență să fie reprezentat în dietă prin deputații săi. Atunci, deputații fiind din sinul «inteligenței», va fi pregătită și ușurată cea mai pașnică și mai liniștită cale spre Unirea fericitoare după părerea mea.

Și se mai pregătește calea și la aceea ca acele două principate romîne, vecine, cu timpul să fie cîștigate pentru Unire.

Eu plec la Viena: în drumul meu o să mă opresc spre a face vizită ministrului ungar, și mă țin fericit să pot face serviciu cauzei Unirii cu Ungaria, cît îmi îngăduie slabele mele puteri.

Doresc din inimă și rog pe Dumnezeu ca lucrul acesta să se facă în mod tot așa de pașnic ca și cu părțile ungurene.

Scriindu-vă acestea în grabă și pregătindu-mă la un drum lung, vă rog, Măria Ta, să vă străduiți ca să fie înlăturate toate piedecile pe care le-ar pune în calea pașnică a Unirii judecata și scrupulele. Nu lăsați să se resolve precipitat și improvisat chestia Unirii. După părerea mea, tocmai interesul bine priceput al națiunii maghiare cere ca aderarea la Unire

să se facă de bună voie, nu prin siluirea popoarelor jignite și minate ca o turmă împotriva voinței lor. Acest lucru ar fi păgăbitor. Să ne năzuim a ciștiga, nu numărul, ci sufletele, fie și cu prețul unei mici jertfe.

Pentru Măria Ta, bărbatul care vede adânc și înțelept în chestiunile politice, atât e de ajuns.

Scriu acestea Măriei Tale cu aceeași încredere cu care ai binevoit a mă onora, fiind gata a face tot ce-mi stă în putință pentru binele patriei. Dumnezeu să călăuzească înțelepciunea conducătorilor patriei ca să găsească drumul mîntuitor pe care Unirea neamului meu și a Ardealului cu Ungaria să se realizeze în chipul cel mai pașnic și mai liniștit, ca astfel sufletele acestor două popoare, contopindu-se pentru vecie, să poată fi fericite.

Rămîn pentru totdeauna cu umilit respect:

Șimleu Silvaniei, 22 Maiu 1848, slugă plecată:

Alexandru Sterca Șuluțiu, vicar episcopesc.—P. S. *Mai-mai* era să uit lucrul cel mai important: răuvoitorii au intenționat să verse în sufletul neamului meu din Ardeal otrava unei știri primejdioase: *că adecă poporul maghiar ar vrea să se rupă de Maiestatea Sa și de Casa de Austria*. Poporul maghiar să se năzuiască a împrăștia această știre, pe cît de falsă în chiar esența ei, pe atît și de periculoasă; să vorbească pe față și să-și manifeste alipirea neclintită față de Augusta Dinastie austriacă, căci sînt o mie de draci cari cu astfel de apucături infernale vreau să arunce bănuială asupra națiunii maghiare.

Adresa: Excelenței Sale d-lui Baron Nicolae Vesselényi, comisar regesc și prefect, cu umilit respect, peste Zălău, la Jibou, foarte urgent.

Victor Motogna.

Mormîntul lui Mavrogheni-Vodă la Brusa

Știm că Nicolai Mavrogheni Vodă a fost ucis de Turci la satul Bela¹, cam 30 de kilometri la Sud de Vidin; ceia ce este mai puțin

¹ Cf. *Cronica lui Naum Rimniceanu în Erbiceanu, Cronicații Greci*, p. 262: „și Mavrogheni... l-au tăiat acolo (la Bela), pe care apoi l-au îngropat oamenii lui în malul riului de acolo, gol nenorocitul“. V. Urechia, III, p. 308.

cunoscut însă este că rămășițele acestui nenorocit Voevod fură mai tirziu strămutate la Brusa, în afară, bine înțeles, de cap, expus la Poarta Otomană după obiceiul Turcilor și apoi aruncat.

Iată prin ce împrejurări acest Grec din Arhipelag, Domn român, ucis în Bulgaria, își găsi ultimul lăcaș într'un oraș din Asia Mică.

După Eterie un număr însemnat de Greci, scăpați din măcelul de la Fanar, fură exilați din Constantinopol. Fostul Caimacam al Munteniei, Costachi Negri, și el o victimă a sălbătăciei turcești¹, lăsase o văduvă, Domnița Eufrosina², fata lui Mavrogheni-Vodă, care fu surghiunită cu alți Greci la Brusa. De acolo își trimise vechilul în Bulgaria pentru aducerea rămășiților Voevodului ucis cu treizeci și doi de ani înaintea. Osămintele fură îngropate la biserica Sfinților Apostoli. Soția lui Mavrogheni-Vodă, Doamna Mărioara, născută Scanavi³, veni și ea în urmă la fiica sa. Muri la 14 Mart 1829 și fu înmormântată alături de oasele bărbatului ei.

La biserica Sfinților Apostoli se găseau încă în ajunul războiului un număr însemnat de odoare dăruite de membrii familiei Mavrogheni, între altele un epitaf de catifea roșie brodată cu fir de aur purtând o inscripție grecească întru pomenirea Voevodului. Se mai găseau acolo artofoare și sfeșnice de argint, o cruce și candelă aurite, icoane îmbrăcate, precum și două procovețe brodate, unul cu vulturul bizantin, iar celălalt cu stema Principatelor.

C. J. Karadja

Un istoric turc despre noi

Între multele lucrări ale învățatului austriac Joseph von Hammer e și o cunoscută traducere engleză a scrierilor istoricului turc Evliia Efendi⁴. Acest cronicar, care trăia în secolul al XVII-lea, între-

¹ V. Iorga, *Ist. Stat. Balc.*, 1913, p. 194.

² † 1850, înmormântată la biserica Golia din Iași.

³ Era sora Elenei Scanavi, soția lui Ioan Gheorghe Caragea, Domn al Munteniei 1812-1818.

⁴ *Narrative of Travels in Europe, Asia and Africa in the seventeenth Century by Evliia Efendi, transl. from the turkish by the Ritter Joseph von Hammer.* London, Oriental Translation Fund, 1846, 2 vol. 4-o.

D. Tașcu Spiru Ciomu din Moloviște mi-a dat un exemplar din originalul turcesc (N. I.).

prinse călătorii în multe țeri apusene, visitînd, precum ni spune, și țerile romîne. Făcu parte din armata care asediă și cuceri cetatea Oradea-Mare în anii 1659-1660, supt comanda lui Sidi-Ali Pașa. Evliia primi cu această ocazie douăzeci de prizonieri creștini drept parte la prada de războiu.

Despre țara noastră găsesc următoarele amănunte prin scrierile lui :

Provincia Timișoara conține șese sangeacuri (=districte), 109 ziamete (=comune) și 1.090 timare (=feude sau moșii date cu condițiunea de a servi în armată între călăreți).

Ardealul plătește un haraciu anual de 3.000 de pungi, precum plătesc și Muntenia și Moldova.

Locuitorii provinciei Oradea-Mare fiind toți necredincioși, haraciul este perceput de șefi maghiari, cari-l innaintează la Stambul.

În timpul Sultanului Mohammed al IV-lea Ardealul fu cucerit de viteazul Seidi Ahmed-Pașa, și Mihai Apaffy fu numit Voevod supt condiție de a plăti ca haraciu anual o sumă de 1.000 de pungi în afară de anumite daruri.

Populația este compusă din Ardeleni, precum și din Secui și din Saxoni ; cei din urmă au fost totdeauna ostili Guvernului turcesc.

Principatele necredincioase al Munteniei și Moldovei sînt cîrmuite de Voevozi numiți de către Guvernul turcesc și plătesc un haraciu de 2.000 de pungi. Aceste Principate sînt socotite ce făcînd parte din pașalicul Silistrei.

Mocanii (Jelb-keshani-ghanem) sînt negustori mari și bogați, cari au șediul lor în Moldova, Muntenia, la Cavala, Salonic-Tricala, în Moreia, Anatolia și Turcomania ; posedă cîte odată multe sute de mii de oi.

Negustorii de pastramă (Jelb-keshan-pasdirmadjian) sînt în număr de 600 (la Constantinopol). Cei mai mulți din ei sînt necredincioși din Moldova și Muntenia.

Mierea din Muntenia, Moldova, Ardeal și Banat este foarte vestită și se exportă în toate țerile. Negustorii culeg mierea în această țeri și-o aduc în mii de butoaie la Constantinopol. Mierea din Moldova și din Candia este cea mai limpede și curată, fiind ca muselina albă.

Săpun alb se fabrică la Silistra, la Nicopole și la Vidin, miroasă însă urît, fiind făcut cu grăsime de oaie.

C. J. Karadja

O scrisoare a lui Dumitrașco-Vodă Cantacuzino din 22 Maiu 1684

După despresurarea Vienei, la 13 Septembrie 1683, Polonii crezură c'a sosit timpul să și realizeze visul secular de a cuceri Principatele românești. În Decembrie trupele lor, ajutate de insurgenți moldoveni, năvăliră în Moldova, ducînd cu sine pe Ștefan Petriceicu, care și-a ocupat tronul la Iași la 4 Ianuar 1684. Noul Voevod trimise călăreți la Domnești, cari ridicară pe bătrînul și neputinciosul Duca-Vodă și-l duseră prizonier în Polonia, de unde n'avea să se mai întoarcă¹.

Polonii, Cazacii și Moldovenii înaintară prădînd spre Bugeac. În zădar a încercat Tali-Agasi, căpătenia Tatarilor din Bugeac, să li stea în cale la satul Tilgrotin, cu treizeci de mii de Turci și Tatari. El suferi o înfrîngere rușinoasă, găsindu-și moartea pe cîmpul de luptă². Polonii și aliații lor au ajuns supt zidurile Cetății-Albe, pe care se pregăteau s'o atace împreună cu Ismailul și Chilia.

Roata norocului însă se întoarse răpede. Hanul Tatarilor sili la retragere pe Cazaci. Zece mii de Tatari năvăliră în Moldova, alungînd de pe tron pe Petriceicu și punînd în locul lui pe Dumitrașcu Cantacuzino, care mai ținuse odată Domnia, în Mart 1684.

Privitor la luptele ce s'au dat în Moldova în lunile April și Maiu 1684 avem o scrisoare a lui Dumitrașco-Vodă Cantacuzino către Ioan Daczó, căpitanul Secuilor din Ciuc, Gurghiu și Cason³.

Cu toată părtenirea vădită a partidului păgîn, documentul e important pentru complectarea cunoștinților despre aceste vremi atît de tulburi.

Lăsăm să urmeze traducerea românească a originalului unguresc.

Demetrius Cantacuzenus, Dei gratia Princeps Moldaviae et Ocrainae, eiusdem heres et dominus.

«Scrisoarea Domniei Tale am primit-o cu mare dragoste și, înțelegînd că ești sănătos, foarte ne-am bucurat. Domnia Ta dorești să cunoști veștile de aici. Dar Domnia Ta să nu ne

¹ N. Iorga, *Istoria armatei românești*, II, p. 166.

² *Idem*, *Studii istorice asupra Chiltei și Cetății-Albe*.

³ Scrisoarea a fost publicată în *Történeti Lapok*, I, v. 2, pp. 687-8.

ceri numai atât, ci cere-ți și lucruri cu mult mai mari, căci pentru d-ta le facem cu inimă curată. N'avem alte știri: noi, împreună cu trupele împărătești, am înfrînt, alungat și urmărit pe dușmanul puternicului Împărat, și au prins mulți oameni de samă, pe cari i-au trimis puternicului Împărat în Mejiboje și în Bar: aici au prădat și au făcut atîtea pagube, cît nu se poate spune. Cît despre Tatarî, azi 21 Maiu, a sosit aici, la Țuțora, fiul Hanului Tatarilor, cam cu 20-30.000, și aici s'a întîlnit cu Măria Sa Suleiman-Pașa Mahamut-Pașa.

Și ei, cu vre-o 10-15.000, toată dajdea de Camenița și proviziia le-au dus în Cetatea Cameniței. Iar Hanul Tatarilor, acum la sfîrșitul lui Maiu, vine cu foarte multe mii de oameni spre a se uni cu Suleiman-Pașa, ca împreună să meargă împotriva dușmanilor puternicului Împărat. Alte vești nouă nu avem, dar, dacă se vor ivi vești nouă, Domniei Tale numai decît îți vom da de știre. Noi te rugăm pe Domnia Ta, fiind vecinul nostru binevoitor și cunoscîndu-te de multă vreme, să ni dai domnia ta știre de la Viena și Buda, căci aceste două țeri vecine se ocîrmuiesc cu dragoste reciprocă. Cu acestea te încredințăm în paza Domnului.

Datum în Jass, 1681 die 22 Maij.

Vostrae Generosi (!) Dominationis benevolus,

(ss) Demetrius Cantacuzenus» (cu cirilice).

Adresa: «Domniei Sale Ioan Daczó, căpitan al Secuilor din Ciuc, Gurghiu și Cason, nouă prieten binevoitor, să se dea.»

La Neculce (p. 224) cetim despre începutul Domniei lui Dumitrașcu Cantacuzino: „Deci venînd Domnia la Iași și așezîndu-se în Scaun, era mare foamete, că fusese țara toată bejenită și nu putuse oamenii ara și nu se făcuse pîne, cît se minca om pe om și podgheazuri din Țara Leșească totdeauna se sloboziau, de stricau și prădau, îtlhărit mult era, și de la Cotnari în sus țara era pustie. Peste Prut păziau toimiri drumul Cameniței de jăcuiau, și Tatarii încă făceau mari gîlcevi pentru prada lor, și, viînd ferman la Hanul de la Poartă, s'au așezat.“

Iar Nicolae Costin (p. 31) ni spune: „Așîderea și Petriceicu Vodă au mai șezut la Suceava pînă în luna lui Mart, de-aici s'au dus și el în Țara Leșească, iar Moldovenii, cari umblase a Bugeac de jăcuise și prădase, dacă s'au dus Petriceicu-Vodă

în urma lui, au plătit pagubele Tătarilor, îndoite și întreite, cu bucate de la casele lor, și mulți și cu oameni au plătit, că i-au luat robi, că și-au plin t tot ei singuri, cit li-au fost voia, și cu județ și fără județ, cu sila, fiind Moldovenii rău slăbiți de oști, ce li călcase țara. Și de către Turci și de spre Tătari li era numele de haini, adeca vicleni Împărăției.»

Documentele din arhivele Bistriții, publicate de d. N. Iorga, ni-au păstrat, privitor la aceleași evenimente, câteva știri prețioase, care provin din cealaltă tabără, de la partizani de-ai lui Petriceicu-Vodă.

La 15 Februar 1684, «Toderașcu Nacul i Dumitrașco, vornic de Cîmpulung», au încă toată nădejdea că partidul creștin va învinge și Domnia lui Petriceicu va fi statornică ¹. La 31 Mart, aflăm de la Gheorghe Stolnicul din Cîmpulung despre retragerea Leșilor. Mai e însă speranța că Polonii, primind întăriri de-acasă, vor începe o contra-ofensivă. „Dumitrașco este tot la Galați, nu știm de acum ce a mai fi, ce precum se vor noi veștile, vom face știre d-voastră ²».

La 24 April aflăm din scrisoarea aceluiași Stolnic către Bistrițeni că țara este prădată și el a fugit la Cîmpulung ³.

La 5 Iunie Toader Nacul biv Vel Clucer scrie notarului Franț că a venit la Rodna: „un locșor de așezat, ca să ne așezăm pân doar milostivul Dumnezeu nu ne va uita până în slirșit... Alt nu poftim, numai vr'un locșor, că avem marhă și iobagi ⁴».

Dumitrașco-Vodă a pus mina pe Moldova întregă cu ajutorul hordelor tatare și turcești. Precum a fost începutul Domniei lui: plin de urgie pentru biata țară, tot așa i-a fost și continuarea. Ducea o viață de bătrîn stricat și fără rușine: «făcea multe asuprele boierilor și țerii mari greutăți făcea, fiind cumplit tuturor ⁵».

Soarta l-a ajuns însă curînd. După o Domnie blăstămată de un an și trei luni, a fost mazilit. Cînd a plecat din Iași, abia l-a putut apăra de furia poporului Husein-beiu: «Dară noroadele

¹ N. Iorga, *Doc. Bistr.*, II, p. 43, și în Hurmuzaki, XV.

² *Doc. Bistr.*, II, pp. 45-6.

³ *Ibid.*, p. 46.

⁴ *Ibid.*, p. 47.

⁵ Nic. Costin, p. 33.

tăt îl suduiau și-l hătcaiau și aruncau cu pietre și cu lemne după dînsul, și cu această cinste frumoasă au ieșit Dumitrașco-Vodă din Moldova¹.

Nicolae Costin adauge despre sfirșitul lui: „Spun cum, fiind mai vr'o doi ani la închisoare la Țarigrad și făcîndu-i-se o holfă la grumazi în chip de tragăn, și dintr'aceia i s'au întimplat și moartea²”.

Victor Motogna

Din pribegia lui Gheorghe Ștefan-Vodă

I.

Acte nouă, comunicate de d. Helder din Galați, care strînge harnic materiale pentru Museul pe care vrea să-l lase orașului său, ridică din nou înaintea noastră personalitatea, originală de sinceritate răzeșească, de energie neîntrecută și de bătrînească duioșie, a răsturnătorului și urmașului lui Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, moșierul de la Buciu-lești, soțul Doamnei Safta Bou, «giupăneasa săracă, frumoasă, tînără», căreia odată, aflînd-o în drum, «i-au întors rădvanul înapoi la casa lui».

Miron Costin, descriînd ultimele lupte ale aceluia pe care-l cunoscuse bine ca pe un «om deplin, cap întreg, fire adîncă» — «cît poți zice că nasc și în Moldova oameni» —, spune numai că, părăsit de ai săi, a plecat cu fuga și n'a mai văzut Moldova. Mai tîrziu, cînd acum oasele pribegului zăceau în pămîntul de supt lespezile mănăstirii lui de la Cașin, Neculce, bine informat asupra unor accidente din viața fostului Domn, crede că fugarul s'a dus «pe la Nemți, pe la Leși, pe la Mosc, pe la Șvezi», dăruind în drum „Împăratului moschicesc o cruce ferecată cu aur și cu pietre scumpe de patru sute de pungi de aur», și că, necăpătînd în schimb ajutorul nădăjduit, a murit la Moscova.

Noi cunoaștem înusă de mult, adăpostul lui ultim la Stettin, unde călugărul Antonie din Moldovița, un credincios însoțitor, i-a tradus Scriptura, însemnînd mai tîrziu împrejurările morții

¹ I. Neculce, p. 228.

² Nic. Costin, p. 35.

lui pe același manuscris, văzut odinioară de mine la canonicul blăjean Moldoveanu și apoi dispărut din Biblioteca cipariană. Acte privitoare la acest refugiu și cite unul chiar la drumul făcut până la acest pământ suedes de pe ținutul german al Balticeii au fost tipărite ¹.

La 24 April 1660 acela care mai visa încă de Domnia țerii sale era, după ce ținuse în Ungaria o moșie a lui Homonnay ², la Viena, unde cerceta pe reprezentantul Veneției și-i dădea știri despre lucrurile din Ardeal, pe unde rătăcise până atunci, adăugînd sentimentele sale de respect pentru doge, «care a putut să reziste singur acelei mari bestii» — Turcii — «atîția ani» ³. Voiă să se așeze în Ungaria, și, în privința aceasta, guvernul imperial avea îndoieli, de și se credea că l-ar îngădui pe undeva pe la Pressburg. Avea încă oarecare avere și făcea să i se aducă de la Danzig, de la «Dansca», precum se zicea la noi, oarecare argintării și bani, depuși acolo ⁴. De fapt un călugăr, poate acel Antonie, plecă într'acolo, dar și cu misiunea de a merge la Muscal pentru a-i cere, odată cu ajutorul de care vorbește Neculce, și o năvălire a Cazacilor pe ținutul Mării Negre ⁵. Un tratat formal îndatoria pe Marele-Cneaz să «încearcă a-l așeza din nou în stăpînire, cu toate puterile, pe toate căile, în toate chipurile și cu toate mijloacele, dacă s'ar întîmpla ca Turcul să-l izgonească din Domnia lui și din țara Moldovei» ⁶. «Cel d'întăiu boier al său, secretarul de Stat», spune el mai târziu, fusese trimis la Moscova pentru a pretinde executarea tratatului, dar puternicul aliat pravoslavnic ceru să i se arate în audiență solemnă documentul însuși al învoielii, pe care nu l-a mai dat înapoi.

Gheorghe Ștefan, care se opoșise un timp într'un castel din Moravia, de unde trimitea un agent la Veneția cu pietre de

¹ V. după Papadopol Calimah, *Gheorghe Ștefan, ale mele Studii și documente*, IV, pp. 108-114; cf. p. cccv și *ibid.*, XX, p. 176, pe lângă Hurmuzaki, *Supl.* I, 1, p. 253.

² Șincai, III, p. 131.

³ Hurmuzaki, IX, 1, pp. 170-3, no. cccxxxiii.

⁴ *Ibid.*, p. 174.

⁵ *Ibid.*, n-l următor. Aflase că au și făcut-o; p. 175, no. cccxxvi. Relații cu Suedia, p. 180 și unu.

⁶ *Ibid.*, p. 217, no. cccxxvii.

vânzare¹, se hotări atunci să meargă însuși. Își puse zălog juvaierile pentru 20.000 de taleri, a cincea parte din valoarea lor, și părăsi Viena.

Se îndreptă, pe uscat sau pe mare, către provinciile baltice, care erau atunci (1621-5) ale Suedesilor. Se știa prezența lui la Riga în ziua de 24 Novembre 1662 din scrisorile către regele Suediei și sfetnicii lui, în care cerea ca, la întimplare de războiu cu Turcii, să i se încredințeze lui, vechiu ostaș, măcar 5.000 de Suedesi, a căror faimă ar băga groază în Turci².

Documentul pe care-l aducem înaintea arată că încă din 15 August exilatul se afla în aceste părți, și anume la Dorpat ori, cum îi ziceau Germanii, și domnescul scriitor după dinșii : Dörpt. El rînduiește de aici anume afaceri de moșii care se vor explica pe urmă și—lucru extrem de interesant—o face românește, printr'o „carte domnească“ redactată în stilul obișnuit și împodobită cu o frumoasă inițială ornată în negru, roșu și verde palid, atribuindu-și calitatea de a hotări, ca persoană privată, dar și cu o rugămintă către cine ar fi la Scaun, ca „Gheorghe Ștefan Voevod dintru mila lui Dumnezeu ce am fost Domn țerii Moldovei“.

Io Gheorghie Ștefan Voevodă dintru mila lui Dumnezeu ce am fostu Domnu țării Moldovei dat-am și am miluit pe sluga noastră anume pre Costantină fiiorul Nacului Stolnicul și pre fâmeaia lui Maria cu unu satu ce iaste în Ținutul Neamțului, anume Răznovală, sată întregă, cu vecini și cu totu venitulă, cu locu de mori într'apa Bistrii, și într'apa Cracăului și cu poiana de peste apa Bistrii și la deală cu locuri de prisăci spre Măstacani până la valea Balanului și dină gîosă până înă hotarulă Dzinștilor și dină susă până înă valea Iapei și la câmpu cu sălștea Bânștilor până înă hălășteulă Boziianilor, ca să-i fie lui direaptă ocină și moșie înă veac, pentru direaptă slujbă a lui ce ne-a slujit prină țării streine. Care mi-a fostu mie acestu sată ce mai susă scrie direaptă ocină di pre parintele mie, di pe Dumitrașco Ștefană ce a fostu Logofetu-Mare până m'a miluit Dumnezeu și pre mene cu ciuștitu Scaunulă Domni țării Moldovei. Atuncea înă Domnie fost-am făcutu schimbu cu dumneală frate-mie Vasilie Hatma-

¹ *Ibid.*, pp. 196-7, no. cclxx. Data nu poate fi 15 Octombrie 1662, ciud, cum vom vedea, Gheorghe Ștefan se afla în provinciile baltice, ci, probabil, 1661.

² *Ibid.*, pp. 200-1, 7-1 cclxxii-iii.

nulă cu niște sate ce sîntu la Ținutul Troțușului, anume Măneștii și Grozăștii, carele sîntu suptu munte. Decî Domnia Mea le-amă fostu datu aceale sate mănăstirei noastre Cașinului. După ce aă fostu voia lui Dumnedzău, aă doară păcatele mele m'ău adusă de amă eșitū dinū țară, ei aă mărșu la Domnie ș' aă grăitū precumū ei n'ău fostu vecinī boereștī, ce aă fostu sate domneștī de straje țărāi Dece Domnia i-aă luatū de la mănăstire. Pentr' acesta lucru dumnealū frate-mieū Vasile Hatmanulū ca să dea pace acestuia satu, anume Roznovulū, și să-și fie dumnealū satele dumisale, care sate n'ău fostu de partea noastră dumisale moșie, ce aă fostu di pe giupăneasa a dumisale. Pentru acesta lucru eū mă rogū și poftescū pre cine va fi miluitū Dumnedzău a fi Domnu țărāi Moldovei ca să-i întărească acestu zapisū ce iaste de la ncī lui Costantinū fiōrorulū Naculū, să-i fie acelu satū ce măi susū scrie, anume Roznovulū, direaptă ocină și moșie după cumū iaste obiceiulū țărāi noastre și precumū aă fostu și la alți Domni bătrāni maente vremea slojile carii au slujitu direptu Domnilorū prin țārī streine. Așijderea fost-amă făcutu zapisū și fāmeiī meale Saftei pre acestū satū și pre altele, măi denaente vreme. Dece s'ău dusū de lāngā mene, gāndindū cā să va ținea de cuvāntū precumū aă dzisū cātre mene cā mă va aștepta inū Țara Leșească ; ce ia nemicā ce aă grăitū nu s'ău ținutū de cuvāntu, și m'ău lāsātū și s'ău dusū inū țară, și m'ău făcutū de toată ocara. Pentr' aaciai nicī acela zapisū a ei să nu sā fie inū samā. Iară cine nu va ținea inū samā acesta zapisū carele l-amū făcutū eū acmū, eū, ca unū păcātosū și, neavāndū altā puteare, suspinū cu lacrāmī innaente milostivulū și māntuitorulū Domnulū nostru Isusū Hristos și innaente a preacinstitei maiciī Svinții Sale Preacinstiei, rugāndu-mā Svinții Sale ca unū giudețū direptu să fie blāstāmatū de la Dumnedzău și să fie procleatū și precleatū (*sic*) și inpreună cu Iuda, și să fie afurisitū de 4 evanghel'stī și de 318 otețū ce aă fostu inū Nechei, cine va strica acestū zapisū alū mieū și nu-lū va ținea inū samā. Pentru credința amū iscālītū și peceat'a mi-amū pusū.

† Saamū gospodinū velealū. Pisū u Derptu, Itū 7170, Av. 15.
Io Ghiorghī Ștefanū Voevodū.

(Pecete ruptă.)

Dăruitul era fiul unui pircălab de Suceava și Vornic de Cîmpulung de la care ni-au rămas numeroase scrisori și fratele unui Toderășcu, care a avut aceiași sarcini la hotarul ardelen, și al unui Alexandru¹. Cred că el a fost însărcinat cu anume misiuni, nu numai la Electorul de Saxonia, în Septembrie 1664, ci și aiurea în Apus, se pare că în Franța, căci mi-a rămas în

¹ Hurmuzaki, XV, p. 1884.

minte numele de «colonelul Nakolowicz» care i se dă într'unul din actele privitoare la relațiile pribeagului cu deosebite Curți. La 20 Novembre 1665 el cerea un ajutor de la regele Suediei, iscăbind «C. Nakul, Moldavus, Celsissimi principis Moldaviae colonellus»¹. Vornicul Iordachi Drăghici, bunicul după mamă al mamei mele, a luat în căsătorie pe Maria Nacu, a cărei iscalitură se vede pe cărțile bisericii din Lungani (Iași).

Cît privește pe Doamnă, a cărei viață ulterioară e cunoscută², Neculce se înșală spunând că «o urîse Gheorghe Ștefan-Vodă împlind pin țeri streine» și că «au trimis-o în țară aice până a nu muri ea» și a înlocuit-o cu «slujnica» pe care o cunoaștem: Ștefania Mihailova. Se vede că ea n'a voit să meargă în străinătate la soțul ei, de unde «marea ocară» pentru dînsul, care-și răsbună luînd înapoi Rosnovul de la aceia pe care n'o întitulează «Doamnă», ci numai «femeie» a lui.

Petrecerea silită la Dorpat pare că s'a zăbovit sau, mai bine, după călătoria-i, zădarnică, la Moscova, de unde s'a întors numai cu un dar de soboli, fostul Domn a revenit acolo, căci îl aflăm în oraș — dacă data de 1663 nu trebuie cetită: 1662 — și în anul următor³. Numai în Septembrie 1664 el era așezat acum, pentru ultimele miserii, la Steltin⁴, venind prin Wolgast, unde-l găsim la 5 Iunie precedent⁵.

II.

Cu privire la Roznov însă actele de proprietate urmează. Iată unul, din 1662-3 chiar, de la Nicolae Racoviță Hatmanul, cu date istorice nouă. Și el arată că tinărul fiu al Lupului dispusese de sat în folosul acestuia.

† Adecă eū, Neculaiū Răcoviță Hatmanū și parcălabū Suceavei, scriū și mărturisăscu cu acestū zapisū alū meu cunū dinū bună voia mea, de nime nevoitū, nice asupritū, amū făcutū tocmală și schimbătură cu Mărija Sa luminata Doamna Caterina a luminatului Domnu nostru Io Evstratie Dabija Voevodū și cu iubitū flica Măriilorū Sale Doamna Mariia, cu a

¹ *Ibid.*, IX, p. 233, no. CCCXXVI. Cf. *Studii și doc.*, IV, pp. 112 nota 1, 266.

² *Studii și doc.*, IV, p. 273 și urm.

³ Hurmuzaki, IX, I, pp. 205-6, no. CCLXXXII; pp. 207-8, no. CCLXXXIV.

⁴ *Ibid.*, p. 213, no. CCXCII.

⁵ *Ibid.*, p. 220, no. CCCXVIII.

noastră dreaptă ocină satul Roznovulă ce-l pe Bistriță în Ținutul Neamțului, cu vecini și cu totu venitu, care satu mi-au fostu mie driaptă danie și miluire de la răposatul Ștefanu Vodă ficiorulă lui Vasilie Vodă, pentru slujbă ce i-amu slujitu Măriei Sale, iară Măriei Sale lui Ștefanu-Vodă i-au fostu acesta satu Roznovulă, împreună și cu alte sate de a lui Ghiorghie Ștefan-Vodă, pentru doadzăci de mil de taleri bani ce au fostu datu părintele său Vasilie-Vodă la Ghiorghie Ștefanu-Vodă, cându i-au fostu Logofătū-Mare și'nū toată credința, ca să-l ție acei bani la sine pentru primejdiia, iară Ghiorghie Ștefanu-Vodă, sosindu-l la mână aceia bani, așa au cercațu mijloce și cu aceia bani s'au ridicatū Domnu cu oști streine asupra lui Vasilie-Vodă, de l-au scoșu dinu Domnie și i-au jăcutiū toată avuția. După aceea dacă l-au datu Dumnezău Domniia lui Ștefan-Vodă ficiorulă lui Vasilie-Vodă, atunci au socotitū pentru acei bani ce i-au fostu datu lui Ghiorghie Ștefanu-Vodă să-l ție, doadzăci de mil de taleri înu boerie, de au opritū dinu ocinele lui acesta satu și altele, și după acia dintr'ansăle au miluitū pre cine i-au slujitū, precumū și pre noi ni-au miluitū cu acestu satu, precumū scrie deresulū Măriei Sale ceiu de danie. Într'aceaia acmă cu acesta satu amū făcutū schimbătură cu Măria Sa Doamna precumū scriemū mai susū iară Măria Sa mi-au datu mie schimbătură pentru schimbătură satulū Ustia la Orheiū, ce i-au fostu Măriei Sale driaptă cumpărături de la egumanulū și de la totu sâborulū din svânta mânăstire dinu Râșca, așijderea și satulū Zaluceanii, iară la Orheiū, ce i-au fostu Măriei Sale dreaptă cumpărături de la Antimiica fata lui Ureache, glupă-niasa răposatulū Alexandru ce au fostu Păharnicū. Așa s'au socotitū aceastea amindoo sate pentru satulū nostru Roznovulū, fiindū satu mai bunū. Și așa amū sositū dinu bună voe la tocmala acasta, și direasă ce au avutu Măria Sa pe Ustia și pe Zaluceanii ni li-au datū la mână noastră, așijderea și noi direasă ce amū avutu pe Roznovū li amū datū la mână Măriei Sale. Pentru acia de acmū innainte satulū Roznovulū cu totu venitulū să fie Măriei Sale și iubitei fiicei Măriei Sale dreaptă ocină și schimbătură înu veaci. Și acasta tocmală amū făcutū dinaintia a toată boerimea țării. Pentru mai mare credință iscălit-amū cu mână mea și mi-amū pusū și peceatla, și dumnealorū toți boiarii au iscălitū. Și eu Confiș logofătū alū doile amū scrisū. În Iași, Iunie 5, lt. 7171.

Pecetea Mitropoliei cu fum (Sf. Gheorghe și «pecat stgo Gheorghie Mitropolii suăvscoi), azū Mitropolitu Suăvschi, azū Nicolai Racoviță Hatmanū, azū Mi... Vornicū, azū Solomonū Bărlădeanū Velū Vornicū iscalū, Σκαρλάτος Ρωσέτης (?), azū Nicolai Buhușu Velū Stolnicū iscaū, azū Heșco (?) Veū Comisū

iscală, azü Ştanăulü (?) bivü Vornicü, azü Gligorie Velü Ciasnicu isca ü, azü Naculü bivü Velü Stolnicü iscalü, azü Ta... Velü Sul[ger] iscalü, azü .. rä... bivü Comisü..., azü Toaderü Paladi bivü Sluğ. (?) iscalü, azü Dumitraşco bivü Vistiernicü iscalü, azü Gavrilü Brăesculü bivü Vornicü iscalü, azü.. bivü Comisü, azü... bivü Vornicü iscalü, azü Costantinü Jora Velü Armaşü iscalü, azü Vasilie iscalü, azü Ionaşco Balşia iscalü, azü Vasilie Stărcea bivü părcălabü iscalü, azü Gavrilü Costachi iscalü, azü Dumitraşco Roşca Dvornicü, azü Gavrilü Clucerü iscalü.

Din Iaşi, la 30 Ianuar 1677 (data de la Hristos) Iliaş Alexandru-Vodă dä lui Nicolae Racovişă şi Buciuleştii, satul de obârşie, de şedere obişnuită măcar, al fostului Domn.

† Io Iliaşu Alexandru Voevoda bj. mlstiiü gospodariü zemli moldavscoi. Adeci Domniia Mea dămü şi întărimü boiarinuluï nostru credinciosü şi cinstiü Neculaiü Răcovişă Hatmanuluï a sa driapti ocini, satulu Buciuleştii inü Ținutulü Niamțuluï, şi satulu Roznovuluï Iari inü Ținutulü Niamțuluï, cu vecini şi cu totü vinituluï, care sintu dumisale: Buciuleştii danie şi miluire părinteluï dumisale, răpoosatuluï Răcovişă Cehanü ce aü fostü Logofetü-Mare, iară Roznovuluï danie şi miluire singurü dumisale, amândoo de la răpoosatuluï Ştefanü-Vodi feöorulü luï Vasilie-Vodi, pentru a dumilorü sale driapti şi cu credinşă slujbi ce aü slujitü, iară luï Ştefanü-Vodă i-aü fostü aceastia sâte luate dinü ocinele luï Gheorghie Ştefanü-Vodă, care aü fostü Logofätü-Mare la răpoosatü părintele säü la Vasilie-Vodi şi, avändu-lü inü mare cinste şi credinşi, i-aü fostü datü la măna luï doodzäci de miş de taleri bani sä-i Ńie, elü cu aceia bani aü ridicat oşti şi s'aü pusü Domnu asupra luï Vasilie-Vodi. Dece altă pustietate ce li-aü făcutü aü lisatü suptü gudeşuluï luï Dumnedzäu, iară pentru acei bani ce i-aü fostü datü la mäni mai de vreme, cu cale i-aü opritü ocine de a luï şi aü miluitü pre cine li-aü slujitü, precumü scrie ispisoculuï luï Ştefanü-Vodă, şi de întărituri de la Dabiji-Vodi. Pentru acia şi de la Domniia Mea iarăşi pentru driapti şi cu credinşă slujba dumisale sä-i hie dumisale şi a totü roduluï dumisale ocine neruşeite inü veaci, şi altü nime sä nu sä amestece.

U Iasü, Ghen. 30, 1st Hstove roj. 1667.

(Pecete de inel hexagonală: Io Iliaş Alexandru Vodă go. z. m.)
(Iscălitură de duct grecesc.)

DOCUMENTE

Documente bistrițene nouă.

I.

Pariia cărții.

† Cinstite alu mieu bună prietină, dumneata județu alu cetății Brașovulă, cu multă sănătate și cu prietenească dragoste mă închină dumatiale pururea.

† Prieteneasca dumatiale scrisoare ce ne-ai trimesă cu dragoste o'mu luotă și cele ce-mi scrii dumneata amă văzută. Pentru calulă care l-au cunoscută Necula slujitorulă Domnii de aici la acest Petculă Ungureanu'ă și acestă Petculă Ungureanulă spune că l-au cumpărată de la ună Voiculă Burețea Brașoveanu, și-mi scrii dumneata ca să fie calulă pe samă bună până se va îndrepta acestă Petculă și cu Voiculă, cătă pentru ačasta vei ști dumneata că acelă cală este la acelă Necula slujitoră, și elă și cu mulți oameni mărturii mărturisescă că este calulă lui și mai cere încă trei cai lângă elă, care au perită totă de odată, și acestă cală este negru mărunț, cană buzală, coama neagră, coadă neagră, crestată la urechiă dreaptă dinapo, pe pântece și pe la botă cană galbenă. Acestă feiă de semne are calulă.

De ačasta scrii dumatiale ca să umble și acelă Voiculă să-și caute soldușulă sau să plătească toată paguba și chieltuiala că până atunci nu să slobodă acești oameni de aici.

Ačastă săvârșindă, rămăi alu dumatiale bună prietenă și de bine voitoră, spre slujbă gata.

Martă 30 dni, 1754.

Mihai Cantacuzină Velă Stolnică, ispravnică
dină județulă Praovei.

II.

Cinstită alu nostru bună prietină, dum. birău de Bistriță. Fericită sănătate poftescu dumatiale de la Dumne[e]dzău ca să-ți dăruiască. Iată acești oameni a noștri dină Dorna li-au fostu furată o vacă ună Dorotei, fecoră lui Ionă a Bocăi den Ilova Mare, și, luindă vaca, au despoet-o și au mâncat-o. Pentru care

pricină amă și mai scrisă la domna lui hărămițașulă ca să caute dumn[ea]lui să să facă plinială oameniloră noștri, să nu rămăe păgubași, și amă înțelesă că acei tâlhari sântu înă sama Petrii vameșă. Și au trimisă răspunsu de acolò ca să margă oameeni noștri acolò să să gudece; ci oameeni noștri a veni acolò, nu le dă mâna, de ună vreme că să oprescu la strajă câte trii săptămăni, și a să gudeca cu tâlhari încă n'au nicio gudecată, de ună vreme că îi sântu dovediți că oameeni noștri i-au adusă pe urmă pără înă lolova, și sântu dovediți. Pentru care poftescu pe dumnata să dai poruncă să să pliniască vaca oameniloră de la acei tâlhari; că, de nu'ți plini domnavoastră, ni-a căuta noai a ne plini sângurî de la cine omă gășă. Acasta, și mila lui Dumnedzău să te păzască pe dumn[ea]ta întru mulți ani cu sănătate.

Noevri 4.

A dumn[i]tale bună prietină

Neculaiă [Cogilniceanu], vornicū otă Cămpulungu.

[V-o:] Cinstitū și alū meū bunū prietinū, dumisale birău de la cetate Bistriții, cu fericitā sănătate să să dea.

[Pe dos:] 10 ocă, 80 un. s'au trimisū Măriei Tale. Aceaste scrisori sântū scrisū denū luna lui Fevruarie, ce s'au întârziatū cu gă-tirea trimisulū.

Prea-cinstitulū domnu alū nostru bunū priiatinū și de atocma ca unū frate, Măriei Sale Velū Birău dinū vestitā cetate Bistriții, cu bună și fericitā sănătate să să dea.

III.

Prea-cinstitulū domnu alū nostru bunū priiatinū, Măriia Ta Velū Birău dinū vestita cetatea Bistriței ce iaste la Bărgău, sănătate și totū fericitulū bine rugămū de la puterniculū a totū țitiorulū Dumn[e]dzău ca să dăruiască Măriei Tale.

† Pricina scrisorii noastre cătră Măriia Ta de altū ne iaste fără numai acasta. Avândū Măriia Sa Vodă trebuință pentru o samă de cue de șindilitū și ceva herū albu, iată că amă trimisū acestū omū anume Simionū lacatușū cu bani gata galbeni ungureșii acolea la cetatea Bistriții ca să ne scoată acastă sumă de cue 160 de mil. Așjiderea și herū albu 100 de table cu prețulū lorū, după cum să vorū fi vânzândū acolea înă cetate. De care poftimū pe Măriia Ta să faci bine pentru hatărulū Măriei Sale lui Vodă să dai unū omū alū Măriei Tale, să stea împreună cu omulū nostru, să numere cuele de a mână, cu miia, ca să aliagă cue bune, iarū să nu le tragă la cumpănă, căci la cum-

până facū meşteşugurî de punū şi alte strohūi reale şi nu vinū bine la socotială, şi, după ce să vorū lua această sumă de cue așa cu numărū şi această sumă de herū albu, poştimū pe Măriia Ta să faci ostenială să ne scrii suma cuielourū şi preţulū cum-s'aū luatū miia, asijderea şi herulū albu cumū s'aū luatū tabla, şi noi, pentru osteniala ce vei face Măriia Ta, vomū face bună mulţămită Măriei Tale. Însă după ce vorū găti acestea toate, să vorū scoate până înū straja Bărgăulū cu terheaci de acolea, cu plata voastră, iarū dinū strajă le vorū rădica terheaciū noştri şi le vorū aduce. De această poştimū pe Măriia Ta, şi noi încă vomū rămănea datorî a sluji Măriei Tale, la ceale ce ne vei pofti Măriia Ta cândū vei avea vr'o trebuinţă aicea înū țara noastră, şi să fiî Măriia Ta sănătoş.

Lt. 7262, Fv. 23.

Al Măriei Tale de atocma ca unū frate şi de totū binele voitorū
Gliguraşū Razulū bivū Velū Pit.

IV.

Dea la puterniculū şi şi prea-milostivulū Dumn[e]dzăū rogū şi poftescu ca să dăruiasci dumitale, cinstite birăū, fericită viaţă şi lină sănătate, împreună cu toată cinstita familia dumitale în mulţi ani cu bine.

† Pricina scrisorii noastre înū ciastă dată altă nu-i fără cătū întâi ca să ştimū pentru a dumitale bună sănătate. A doi pentru dumnialū Ghiorghi hotnogulū, care l-aî trimesū pentru datorie ci-au fost a lui Ghiorghie căpitanulū. Aū venitū şi carte ce'i trimisū Măriia Ta la Măria Sa Vodă, aū adusū şi baniî iarăşū i-aū datū, şi s'aū datū şi zapisū şi cărţ ō-aū fostu la căpitanulū Gheorghie totū la dumnialū hotnogulū, iarū pentru alte cărţi la Ghiorghie nu s'aū afiatū, şi s'aū scrisū şi dosulū zapisulū cumū aū luatū bani şi s'aū istovitū aca socotială, precumū vii vedē dumn[e]ta, şi carte ce'i scrisū dumn[e]ta la Măria Sa Vodă, îndată amū trimis-o la Măria Sa Vodă, şi, cumū va vini răspunsulū, îndată ilū voiū trimite la dumn[e]ta. Osăbitū de această rogū şi poftescu pre dumn[e]ta, hiindu şi noi dinū mila Măriei Sale lui Vodă socotitoiî aice la Cămpulū-lungu şi avāndu şi megiaşiiie cu țara dumilorū vostre, rogū şi poftescu să avemū cu dumn[e]ta cunoştinţe şi prieteşugū, precumū dinū omenîi noştri amū şi audzitū că iaştî dumn[e]ta megiaşilorū bunū voitorū. Şi rogū pe dumn[e]ta şi pentru drumū să să deşchiză, că nu va hi nici țării dumilorū vostre pagubă înblāndū negustorii Aciasta acmū, şi darū ō lui Dumnedzăū să fie cu dumn[e]ta.

Dinū Cămpulū-lungu,

Lt. 7233, Săp. 26.

A dumitale mai micū prietenū şi gata a sluji cu plecata slujba mē.

Sandulū Crupenschii, bivū Med[elnicerū], vornicū.

[V-o] † Cinstitului și alui nostru de bine voitoră dumniaului birăulă de la vestită cetate Bistriței cu bună sănătate și cinste să să dă.

Die 11 fbris 1724 allatae literae e Moldavia, debitum Michaelis Henrich Terpensis concernentes et obligatorias.

(Din arhivele Bistriței.)

Alte documente

Iași, 16 Decembre 7132 (1623). Raduț Voevod, pentru procesul dintre Duca biv Ușiar și Solomiia, soția lui Voruntar Comisul, și copiii ei, pentru satul Negretești, în Ținutul Neamțului. Duca prinde că i s'a dat de Stefan Tomșia, când Voruntar «era în Țara Leșească». Ea arată act de cumpărare supt Erimia-Vodă. Se pune «ferăe» la Vistierie 204 zloți. — Slavon. — Iscalitura Domnului. Pecete pe hirtie.

*

Iași, 7 August 7174 (1666). Iliiaș Alexandru-Vodă pentru mănăstirea Pîngărați, cu binecuvîntarea Vlădicilor: Ghedeon Mitropolitul, Dosoftei de Roman, Theofan de Rădăuți și Serafim de Huși. I se dă satele Bilăești și Ivănești (Neamț), ce le are de la Domni Alexandru, Petru, Iancul, Eremia, Costantin, Ștefan Tomșia și de la Alexandru Iliiaș, de la Miron Barnovschi. Se adaugă fălci și «jerd» de vie la Cotnari. Pomenite: culmia Părului, Grohotișul, Hangul, Opcina Grohotișului, Curmătura, Culmia Torozleajului, Obrășia Bratișului, Tărcuța, Tărcăulă. — Slavon. — Pecete ruptă. — Ază Nicolai Buhușu Veiu Logf. isca'ă. Dumitru Leca.

*

Iași, 7261. Mihail Gehan Racoviță, pentru Aristarho biv Velu Sătarul, după «testament» de la Grigore-Vodă pentru zece sălașe.

*

28 April 7264. Constantin Racoviță, pentru Iorgachi Hrisosceleo Vel Comis, cununat de Matei Ghica, dîndu-i zece sălașe de Țigani, «șârbi», între cari un Nițul, un fiu al Năramzii și un muscalagiu.

Publicate de N. Iorga.

O poezie necunoscută a lui Gheorghe Asachi

Solenela serbătoare de cînt secular să sune
 Celui Domn ce-au fost Moldovei de mult bine făcător :
 Patria, ce-au luminat-o, împlene să-i încununune
 Și să 'ncingă al său nume laurul nemuritor.

O voi măseri și voi òrfani, junelor și voi, junèle,
 Ce prin el aveți un àsil, ce prin el v'ați luminat,
 Umilit de conștiință, sunați lauda-i pân' la stele,
 Und' evlavia cea sfîntă și-a' lui fapte l-au nălțat.

Demni de-a' lui faceri de bine, arătați-i mulțămire,
 Pășind preste acea cale care el au petrecut :
 În voi patria găsească lucrători l'a ei mărire,
 O tărie neinvinsă și 'n furtună al ei scut,

România, spre-a ajunge acolò unde-al tău nume
 Și a' tale sorți te chiamă, de a fi și tu iar Stat,
 Nu uita că a ta mumă a trăit aita 'n lume
 Cît virtutea și-amor' patriei a plinit și-a onorat.

BCU Cluj / Central University (Col. Helder, Galați.)

30 Ianuar 1859.

(Foate volantă, în colecția d-lui Helder din Galați).

C R O N I C Ă

În «Revista Societății istorico-arheologice» bisericești din Chișinău, XIV (1922), arhiepiscopul Gurie schițează starea preoțimii basarabene supt Mitropolitul Gavril Bănulescu Bodoni. De dânsa atarnau pe lângă 600 de biserici locale și o sută dincolo de Nistru în raiana Oțecovului. Acestea i-au aparținut, fiind în parte românești, până la 1837, cînd s'au dat eparhiei Chersonului, cu șeful residînd în Odesa. La cele peste 900 de biserici erau cam 1.500 de preoți fără diaconi și mulți cîntăreți. Mulți protopopi și «blagocini» numiți de Ruși erau străini. O scutire de taxe, chibzuită cu guvernatorul Scarlat Sturza, a fost acordată preoțimii de Împăratul Alexandru. Preoții se alegeau și recomandau de parohieni. La început se puteau alege și dascăli și pălămari. Uimă un examen formal. Candidatul avea să deie anume făgăduinți morale și să facă practică bisericească. Informația e luată din arhivele Consistoriului bisericesc din Chișinău, care ar părea că promit o recoltă bogată.

Se traduce un articol de A. Stadnițchi, apoi Mitropolitul Arsenie de Novgorod, care se ocupă, cunoscând numai știrile din Melhisedec și din cite o carte rusească, de eparhia Proilavului, pe care o numește: «Proilavo-Ismailului». Meletie (Sirigul) ca episcop de Proilav, călător în Moscova la 1644, era cunoscut și de aiurea; dar se dă petiția către Țar a fiilor săi duhovnicești, din ținuturile «Brăilei, Ismailului, Chilici și Cetății-Albe» (p. 35). Cred că se știa și arderea la Brăila, «în timpul Voevodului Mihai», a bisericii Sf. Nicolae și a «Mitropoliei mici»; e vorba de cucerirea Brăilei de către Mihai Viteazul. Calinic, apoi Patriarh de Constantinopol, apare și în memoriul despre dînsul pe care l-am publicat în «Analele Academiei Romîne». Pentru alegerea ca Patriarh Arsenie Ivașenco dădea data de 16 Ianuar 1757. Stadnițchi citează cu privire la el «Istoria manuscrisă a Mitropoliei moldovenești, ce se păstrează în Arhivele acestei Mitropolii» (p. 38). La 1809 Chiril avea Mitropolia basarabeană, fiind retras, bolnav, la Dubăsari (Arhivele Consistoriului Duhovnicesc; citate de Stadnițchi ori adause de traducător). Partenie, pomenit în Condica Sfîntă că e refugiat la Munteni în Februar 1803, îi succedase, fiind cînt a fugi în 1806 a Constantinopol. Stadnițchi sau traducătorul au găsit pe un Mineiu la Sf. Spiridon din Brăila numele episcopului Calinic din 1814 (protopop, cu grija de a-și învăța preoții, era pe vremea aceia Apostol economul).

De același, iar cu materiale vechi, dar și cu știri din Arhivele Consistoriului, biografia lui Amfilohie, episcopul de Hotin autorul cărților cunoscute. Mitropolitul Gavriil Calimah ar fi cerut înlăturarea eparhiei, care er data de la 1713, de la luarea Hotinului, adecă (?). Amfilohie apare la 1782, hirotonisind, cu un nou Matei al Mirelor, pe Iacov la Huși (p. 43). A fost sfințit la 1767, de Daniil de Proilav, Partenie de Dristra (Silistra) și Anania de Sivas, residind acesta la București (pp. 44-5) Despre λόγοι και έργα ale lui nu știm mai mult decît acum o jumătate de veac. Cartea lui, «Gramatica Teologhicească», ar fi și după vestitul arhiepiscop de Moscova, Platon (p. 47). Scrisoarea din 10 Ianuar 1768 al ui Amfilohie către arhimandritul Pecerscăi din Chiev a fost de altfel tradusă de d. Frățiman, în foiletonul «Dreptății» din Chișinău, de unde am reprodus-o în această revistă. Acolo la Pecersca avea și un ucenic zugrav, Vartolomeiu.

Preotul Ceachir (Ceacîr) încearcă explicația numelor turco-tătărești din Basarabia. Era bine ca un pricepător să-și fi dat întâiu părerea asupra acestor pagini adesea naive. Un studiu asupra inscripțiilor și icoanelor bisericii armenesti de la Cetatea-Albă ar fi de mare interes: un tînăr așa de bine pregătit ca d. Avachian l-ar putea da.

D. Petru Colomoțov descrie, în două articole rusești, biserica Sf. Nicolae din Chilia și biserica Adormirea de la Ismail. Cea

d'întăiu, după inscripție, care nu era necunoscută, a fost începută de Vasile Lupu la 7 Maiu 1645 și isprăvită la 7 Maiu din anul următor. Catapeteasma e din 1809, cu icoana făcută la Iași. S'ar pomeni Dimitrie fiul lui Ioan Privan. Turnul de la poartă e bine păstrat, de și s'au adaus turnulețe rusești în vîrf; biserica a fost mult înădită pe laturi. Evanghelia manuscrisă, din 1651, e de la Matei Basarab și Elena, dar dată unei biserici a Sf. Paraschive (p. 9). Se vîd chipurile părechii domnești. O alta, scrisă în Craiova, e de pe vremea lui Mihnea-Vodă (Mihail Radu), 1658-9 (p. 10); e scrisă de protopopul Ivan Cratovschi, Sîrb. Ar fi dată de Danciu Armașul și Radul Postelnicul.

* * *

În publicația lui Bertrand Bareilles, *Le rapport secret sur le congrès de la Berlin adressé à la S. Porte par Carathéodory-Pacha, premier plénipotentiaire ottoman* (ed. Bossard 1919), se spune că „într-o zi, dînd cetire art 7 din tratatul de la S. Stefano, Bismarck întilnește în enumerarea diferitelor populații nebulgarești cărora era vorba să li se garanteze drepturile politice numirea de Cușo-Valahi. El a spus: «Cușo-Valahi, iată un cuvînt pe care avem dreptul să-l ștergem», și îndată a trecut peste el cu creionul» (71). Mai departe: «Cînd a anunțat că Romîniî vor fi ascultați, el a adaus că orice *écart de langage* la care s'ar lăsa tirîți (*entraîner*) dd. Kogălniceanu și Brătianu va fi sever reprimat» (p. 72).

* * *

În nr. 5 din anul II al «Arhiveilor Oltenesti» d. Em. Bucuța dă o hartă a întinderii românești în Ținutul dintre Vidin și Timoc (și zice «Valeni sau Fundeni», «Cîmpeni»; numele satelor sînt străine; sînt și e «letini», vorbind un dialect slav vechiu). Originea lor e mixtă: Olteni (30.000), Bănățeni (20.000). Se întrebuițează limba noastră în biserică; școli n'au. D. Plopșor arată că tatăl pictorului Aman era «Rumin cușovlah căsătorit cu o Greacă». Între documente cinci de la Tudor Vladimirescu, comunicate de d. Al. Bărcăcilă: se vorbește de negoț cu său (1812), cu vite (1814), de bani (1816), de legătura în afaceri cu comerciantul Ghiță Opran (1816; de relevat: «este viiață, dar este și moarte... Să faci vite bune, curate, iar nu cu buclucuri, după cum te-ai obișnuit dumneata»), de o vînzare de său (1819).

Foarte interesant actul, adus de d. N. G. Dînculescu, prin care se vede că în 1619 erau la Topolnița «trei călugărași sîrbi», «de se-au apucat de mănăstire pustie să o dereagă»; mulți rumîni din satul Șovărlor «se răsipiseră pren Țeara Turcească și pren Țeara Ungurească», «încă den zilele lu Mihail Voevod» (p. 29). Și Matei-Vodă constată fuga «în Țeara Turcească, de bogate nevoi ce au avut», a satenilor din satele Tismanei și

Topolniței. Este, la 1640, și un ordin al lui către «căpitanul de dorobanți de la *Săverez*» (Severin). Într'un act al d-lui G. Fotinò, de la Radu Paisie, pomenirea lui «Vladul Voevod cel înecat» (p. 3.) Un Banul Spahiul apare și într'un act de la 1657 (p. 35; localitate: Rusneci) D. T. G. Bulat dă citeva diate din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea.

Rapoarte de inspecție la Craiova (1839) ale lui Petrachi Poenaru: aflăm pe Chiriță Pîrvovici la geografie, pe P. Călinescu la începători, pe Stanciu Căpățineanu — acesta laudat —, pe Vizamont la francesă — «s'a familiarisit cu limba rumânească» —, pe Mundaniotul la grecește, pe Leca la desemn — bolnav — pe Mihăiescu tot la începători.

În nr. 6 d. C. Moisil vorbește despre monedele oltene (și dacice, constatînd că ele variază după triburi). *Se observă întrebuințarea deasă de către Daci a monetelor romane (dinarii) încă de la 100 înn. de Hr.* (pp. 83-4). Mai notăm: «S'au găsit în țara noastră foarte multe monete de la toți împărații cari au urmat lui Aurelian până la căderea Imperiului de Apus, și este interesant de constatat că majoritatea acestor monete s'au găsit în regiunea olteană a Dunării» (p. 87): și *Goșii le-au imitat grosolan*. D. Moisil, după potrivirea dintre blasonul din moneda lui Radu I-ii și cel de pe nasturii Domnului aflat la Argeș, crede că acesta e același Radu (pp. 88-9). — O scrisoare înedită a răp. Al. P. Dumitrescu pomenește pe «părintele Daniil de[n] Soveja, Mitropolit la Beligrad» în 1668: el revenise la Soveja pe lângă egumenul Macarie. Identificarea cu Daniil de Sirehaia (1673-5) și chiar cu un Daniil de Sofia nu se poate admite. Petrecerea lui Daniil la Focșani în 1686 era semnalată, de mult, de mine (*Studii și doc.*, VII, pp. 321-2; cf. *Ist. Bisericii*, I, pp. 349, 379). — D. Dinculescu publică un act din 1622 privitor la Șegarcea, care atîrna de Patriarhul Alexandriei, Chiril (p. 124). D. T. G. Bulat semnaleză pe zugravul Gherontie de la Hurezi († 1861), p. 132.

* * *

Note, adesea juste, despre rostul vechilor județe, le dă d. N. Gh. Dinculescu în *Arhivele Olteniei*, II, no. 7. Județele Motruului (la 1415), Jaleșului, Gilortului (1502) arată orientarea lor pe toate văile (*probabil și în Moldova înainte de crearea de către Domn a Ținuturilor de cetate*). Un oraș Dobica n'a existat însă niciodată dincoace de Carpați, ci un sat al Dăbăceștilor. Nu înțeleg cum se poate admite o cetate turcească a Severinului fără «raiaua» de hrană. Sînt și note despre Țîrgul Gilortului, după înedite în Archivele Statului. Tot așa știrea despre reluarea lui Basarab-Vodă (Neagoe) de la Turci a bălții Mamina (Romanai). Turci la Cerneți în 1787, p. 174. — Țin să observ că deosebirea între județ și Ținut am fixat-o, indepen-

dent de Sulzer și Xenopol, și nu odată. Deci «bănuia cineva», contra iluziei autorului, că județele nu sînt o creațiune oficială. Da, «există o organizație regională înainte de a exista Statul», dar mi-am permis și eu s'o văd și s'o spun.

D. Al. Bărcăcilă descrie Grădiștea, însemnînd descoperirile făcute acolo. La Peșteana în poarta bisericii e o parte din inscripția dedicată de Sarmisegetuza lui Caracalla, al cărui nume s'a aflat și la Severin. La Dănsuș se relevează numele «popei Simion zugrav» din 1789. D. Ploșor înseamnă monumentele megitice, «glămele» din Oltenia. D. N. V. Demetrescu dă două acte din vremea lui Matei Basarab. Apoi acte craiovene (un Radu Țiganul Basaraba la 1817, p. 216). Mai multe documente le dă d. Dinculescu, d. G. Fotino. D. Anton Oprescu observă că la Glogova, unde va fi fost îngropat Basarab-cel-Tînăr, o parte din moșie se chiamă Mormintul.

* * *

Asupra *Poezilor munteni* a d-lui G. Bogdan-Duică, lucrare plină de lucruri noi, se va vorbi pe larg în nrl. viitor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. N. Tcaciuc publică la Cernăuți o *Istorie a literaturii romine* în 32 de pagini, care e exactă și imparțială.

* * *

Dreptatea anunța că la Ciuciuleni (Chișinău), s'au găsit lingă monede și frînturi de vase o inscripție din 1142 pe una din aceste frînturi.

Evident că e o greșeală, dar piesa însăși ar trebui înfațișată cunoscătorilor.

* * *

Prietenul nostru pentru popor din Cîmpulung, n le. 3—4, publică un document de la Matei Basarab (1651), un zapis cu data din 1799 (ar fi în el, pe lingă pedeapsa «bătăii la talpă», și cuvîntul «parol»; să fie autentic?) și o variantă a baladei cu Craiul Jicmon (Sigismund) și «Silade Mihai» (Mihail Szilágyi, cumnatul lui Ioan Hunyadi), cu mențiunea unui «domn Berindei», care-și «potcovește litvul», și unui Ștefan Opreș care capătă de la Craiu și de la «Silade», confundați, Iașul.

N. I.